

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO.

Štev. 9.

V Ljubljani, dne 1. septembra 1910.

Leto XXX.

Vojeslav Molè:

Chanson d' amour.

I.

V srebrni noči v moje je vrtove
priromal čakajoči duši gost;
polnoč je sula sen med vse vrhove,
na nebu je žarela zvezd skrivnost.
In gost razklenil roke je dobrotne
in lil je v mojo dušo govor svoj. —
Strmenje šlo skoz dalje je tihotne,
do zvezd dehtel je polnih rož opoj.

„Prišel sem iz dežele hrepenenja
in sem vseh tvojih sanj edini kralj
in iz poldnevov solnčnega žarenja
priromal k tebi sem v polnočno dalj.
Kot pesem neizpeta so samotne
vse tvoje želje, a nocoj, nocoj . . .“ —
Strmenje šlo skoz dalje je tihotne,
do zvezd dehtel je polnih rož opoj.

„Nocoj so dozoreli tvoji cveti.
Jaz sem življenje, tvojih sanj vrtnar.
Nocoj se oplode, od rok objeti,
od rok, ki ti si jim ljubezni dar.“ —

In gost razklenil roke je dobrotne
 in v dušo vsul se je življenja soj.
 Strmeč, šumele dalje so tihotne,
 do zvezd dehtel je polnih rož opoj.

II.

O moja mila, divni sen življenja,
 do tebe sem preromal tisoč cest,
 zapel ti tisoč pesmi hrepenenja
 in spletal krono ti iz tisoč zvezd.
 In v rosнем jutru v loki sem cvetoči
 te srečal polno misli, polno sanj —
 in zdaj sva kot dve pesmi vriskajoči,
 dve brezi v jutru, polni trepetanj.

Še v blaženstvu strmi, drhti mi duša.
 O moja mila, si resnica, sen?
 Še godbo tvojih besedi poslušaj
 in sanja duša : zlata je jesen
 škrlat izlila v polja v divni noči
 in vse so trte polne šepetanj, —
 a midva sva dve pesmi vriskajoči,
 dve brezi v jutru, polni trepetanj.

In greva skoz prelestni vrt življenja
 in dramu duša se in zre in zre :
 vsa dalja je še polna hrepenenja,
 v vrtovih tisoč jablani cvetè.
 Kaj sanjala sva o jesenski noči?
 Budi se dan, vsa zemlja misli nanj —
 in midva sva dve pesmi vriskajoči,
 dve brezi v vesni, polni divnih sanj.

III.

Večerne misli veter v loge seje,
 zamišljen gasne purpurja sijaj,
 vse polne sanj drhte cipresam veje,
 šumi v molitvi tihi sveti gaj.

Strmeč v njegove stopava globine,
v nevidni dalji gasne najin dan;
gubijo sanje v bajne se davnine
in dlan je tesno segla v drobno dlan.

„O dragi, čuj ta šum! Ves gaj že čaka,
že čaka v senci marmorni oltar,
v molčanju svetem tajnega somraka
žrtvujem se na njem ti v večni dar . . .“
Kot pesem glas zveni ti skoz tišine,
zveni kot pod zefirjem morska plan
in v dušo seje bajnih dni davnine —
in v hrepenenju ti trepeče dlan.

O mila, kam me tvoja pesem kliče?
Nocoj, nocoj sem dušo ti spoznal.
Ti moja Helena in Beatrice,
vse svoje zvezde sem ti daroval.
In tvoje moje nebne so višine
in hrepenenja moj veliki dan
in tvoja vsa bodočnost, vse davnine
za to drhtečo, verno, drobno dlan . . .

IV.

Vso noč v vrteh so vrhi trepetali,
vso noč so v njih šumeli vihre sni
in v težkih gromih v daljah so ječali,
v ognjenih bliskih rasli iz noči.
Vso noč —. A tisoč rajev je bleščanje
šumeč prelivalo se v naju dveh,
besede nama so bilè kot sanje,
kot žarnih rož škrlatnotežki smeh.

Kot val opoja so lasje ognjeni
oblili tvoji moj drhteč obraz,
obsuli so kot divji me plameni
in vsi šumeli kot polnočni čas.
Požar je bilo ust ti trepetanje
in blisk je bil ti sreče soj v očeh
in vse besede so bilè kot sanje,
kot žarnih rož škrlatnotežki smeh.

A jutro polno je biló pokoja,
 le še kot v snu je zunaj vrt drhtel,
 le še kot v snu, o golobica moja,
 je zvok besed ljubečih ti zvenel.
 Strmeč sva zrla v svežih ros igranje :
 čez noč so rože vzklike v vseh vrteh
 in vsepovsod so cvele naju sanje
 in zrelih dni škrlatnotežki smeh . . .

V.

Vsa solnca splesti v plameneče krone,
 nebo stopiti v čudesen safir,
 v srebrn obroč preliti rek milijone,
 v škrlat pretkati jutro in večer
 in biti kralj brezmejne vse daljine,
 a brez ljubavi tvojega srca —
 bila bi pesem bajka iz tujine,
 nikdo ji duše in besed ne zna.

Ves šum lesov izliti v melodije,
 ves hrum morjá, ko v vihri trepeta,
 in vrisk goric, ko vanje solnce sije
 in spev kipi trgačev do neba,
 in biti pevec slavnih dni davnine,
 a brez ljubavi tvojega srca, —
 bil bi neznani pevec iz tujine,
 ki nihče vriska mu ne solz ne da.

Vse misli splesti v plameneče krone,
 ponos stopiti v čudesen safir,
 v srebro preliti čuvstev milijone,
 v škrlat pretkati divnih sanj nemir
 in biti kralj ti v dnu srcá globine,
 v njej skriti se kot dih med grud morjá —
 O da! — in sred daljine, sred tujine
 sem večno blizu tvojega srca . . .

Večerne sence.

Spisal Ivan Cankar.

merom sem jih ljubil; zdaj, ko se bližajo, me je strah. Oko ne vidi, uho ne čuje, še srce ne sluti; nenadoma, sredi veselega smeha — glej, večer!

Šel sem pred zdavnimi leti iz Ljubljane na Vrhniko, tisto pot, ki sem jo premeril tisočkrat. Lepo spomladansko jutro je bilo; ko mi je toplo solnce pozdravilo lica, je seglo tudi v moje srce in je popilo vse skrbi.

Ker se mi ni mudilo, sem legel pod jablan ob cesti in sem bral Shakespeareja; ne vem, katera drama je bila; toliko vem, da me je vsega prevzela nepoznana in čeznatura lepota, da me je nasitila in napojila in da mi je že sijalo v obraz vroče opoldansko solnce, ko sem vstal.

Omamljen, ves v sanjah, sem šel dalje po beli cesarski cesti in sem prišel do tiste krčme, ki se mi je popotniku vselej tako prijazno nasmehnila izza topolov. V tisti krčmi pa je bilo takrat lepo in mlado dekle. Ne spominjam se več, kako ji je bilo ime, kje da je zdaj in kako živi; le ljubeznivega, veselega obraza se spominjam, čistih oči in solnčnega smehljava. Meni je bilo takrat šestnajst let; nikoli še nisem bil poljubil ženske, niti v sanjah. Ker pa sem bil omamljen sam od svoje mladosti, od solnca, od čaše vina in od lepih misli, sem kakor ponevedoma objel dekleta krog pasu in sem jo toplo stisnil k sebi. Še v tistem hipu mi je roka omahnila in od srama mi je šinila vsa kri v obraz. Ona se je veselo zasmejala, za vroč trenotek sem čutil njene ustnice na svojih.

Šel sem dalje kakor blagoslovljen romar, tako srečen in v srcu vriskajoč. Ob tisti lepi uri sem prvikrat ugledal podobo, ki sem jo videl kasneje še mnogokdaj, ali tako solnčne in jasne nikoli več: voz je švignil mimo mojih oči, v vozu je sedela ženska, kakor bi je ne videl lepše v samih nebeških sanjah; solnce se je lesketalo v zlatih laseh, sijalo je na beli slamnik, na belo bluzo, na beložareča lica; kakor se je podoba prikazala, tako je bliskoma ugasnila,

izginila — svetloba v svetlobo. Kadar sem jo videl v poznejših letih, me je bilo strah in umaknil sem se prav do jarka: „Tako si šla, mladost, tako si mi pobegnila, sreča, brez pozdrava in blagoslova!“ Takrat pa sem gledal za njo z veselimi očmi: „Hiti, jadrno hiti, prihodnost moja, pa te dojdem s temi mladimi nogami!“ . . .

Ni se še prikazala bela Sveta Trojica na holmu, ko sem se ozrl ves osupel po mračni pokrajini. Kdaj so bile prišle sence in odkod, kdaj je bil ugasnil dan? Tiho in nevidno je bila noč popila dan in svetlobo njegovo; tiho in nevidno so bile legle sence na moje srce ter so zagrnille mladost, srečo in zaupanje.

Saj ne tam za gorami v veselem solncu: pred menoj v tišini in grozoti noči je pravo moje življenje; tam so črne skrbi, je pre-zgodnja utrujenost, je rano spoznanje, iz ponižanja in trpljenja porojeno. In vse, kar je bilo lepega od zore do mraka, vse je le spomin, ali so morda le sanje, ki jih je Bog poslal za tolažbo — objokanemu otroku ropotuljo.

Tako težak mi je bil korak, kakor da sem bil ves dan hodil tisto pot, ki je tri ure hodá. Videl sem že vse, kakor je v resnici bilo: najdražji obraz razglodan od skrbi, najmilejše oči objokane, najblažje ustnice trepetajoče od pritajenega ihtenja . . .

Zmerom sem ljubil večerne sence; kadar so mi v lica dahnille, me je bilo strah. Gledal sem v dan nazaj vse do jutra in težko se mi je storilo pri srcu. Kaj ni bilo na tej kratki poti veliko luči, veliko lepote, veliko sladkosti — in vse to ugašeno, kakor potopljeno v črno močvirje? Če je mogoče, da se tako zgodi, če je grenak in trpek celo spomin sam: ali je bila vsa tista lepota zlagana, vsa tista sladkost le opojna prevara, tista luč le dimast plamen iz noči? Ali so le sence resnične in večne in je vse drugo le gola domišljija, le samoopajanje?

Zdaj se bližajo večerne sence in v mojem srcu šepče na vsa tisočera vprašanja tisti odgovor, ki se ga v svoji malodušnosti najbolj bojim: resničnost in večnost je tema, je vesoljna noč. In vse, kar je bilo lepega od prvih otroških let pa do teh zadnjih senc, vse je bila gola domišljija, pusta samoprevara.

Strašna je noč, kadar stopa iz doline s tihimi koraki; strašnejša je ta hladna praznота v srcu . . . Da bi že prišla noč, z njo mir in tišina!

Iz prazgodovine zemlje.

Prirodoslovni pogovori.

Spisal dr. Pavel Grošelj.

II. Staroživljenski vek.

ateri planet je to, ki zdajle hitiva k njemu skozi svetovni prostor? Poglej te prostrane, dolgočasne pustinske kontinente, to njih enolično rumeno-rdečo barvo: brez zelenja, brez življenja — brez barvnih kontrastov! Ah, na tem svetu bi pač ne hotel živeti!

To je naša domača zemlja v kambrijski dobi svoje preteklosti. Poglej ta ogromni pustinski pas, ki kakor mogočen, rumen obroč oklepa skoro vso južno poluto naše zemlje, to je največji kontinent kambrijske dobe. Od današnje Južne Amerike preko Atlantskega oceana in Afrike do Vzhodne Indije in Avstralije: na vsem tem prostranem ozemlju gospoduje ena sama enolična celina: „južni kontinent“.

„Res čudovito! Toda kje je Evropa in najina slovenska domovina?“

Ali vidiš tam na severozapadu, skoro ob horizontu majhno celino? Tam, kjer se njeno južno obrežje koplje v blestečem kambrijskem morju, tam leži danes severni del Anglije. In tudi tam na severozapadu rumené v daljavi obrisi kopne zemlje, tam nekje se širi danes Finlandija. In ta prostrani morski kotel sredi kambrijskih celin, kipeč od razburjenega valovja: to je materinsko morje današnji Evropi. Daj, postojva približno sredi nad tem morskim kotlom in spustiva vanj ogromno skalo. Glej, tam, kjer je pljusnila v morje in odkoder beže vedno širši vodni obroči, tam bo čez nekoliko milijonov let tekla najina zibel.

Samoten otok štrli iz širnega evropskega morja ravno tam, kjer se dviguje danes osrednja francoska planota. Tu hočeva stopiti na zemljo. Na mestu sva!

Vseokoli naju mir in grobna tišina. Ni je bele peroti, ki bi se zasvetila v solčnih žarkih, kadar zareže ptica v zraku oster lok; nikjer ne čuješ tožnega krika povodnih ptic; tudi po morju ne vidiš požarevati srebrnega bleska, ki se stobarvno lomi ob bokih gladkih

rib, kadar zigravajo po površju. In na našem otoku — niti drevesa, niti bilke, niti mahu, da ne veš, kam bi bežal pred žgočimi solnčnimi žarki. Da bi ne pljusvalo in ne šumelo morje, bi se ti zdela zemlja kot širono grobišče. V morju, kjer se je rodil, leži še skrit ves misterij življenja.

In kakor se lovec v gozdu le v zeleni obleki more približati svojemu plenu, tako se morava tudi midva malo bolj po kambrijski obleki, ako se hočeva približati življenju.

Torej hajdi na kambrijsko maškerado!

Natekniva si na glavo povprek širok napoleonski klobuk, tako da nama sega preko glave do ramen. Roki si vzdolž prilepiva k trupu; tako da se jedva poznata dve podolžni zarezi, ob katerih se roki držita trupa. Nogi morava popolnoma odločiti, namesto njih pa nama kakor stonogi zraste po prsih in trebuhu nog na izobilico. Če bi nama sedaj še dober prijatelj z ostro sekuro malo nasekal hrbet povprek na kakih dvajset, sicer zvezanih, toda med seboj pregibljevih delov, pa sva se na videz dokaj približala najvišjim bitjem, ki so — in sicer v manjšem formatu — živela v kambrijski dobi, trilobitom.¹⁾

In sedaj štrbunk v morje!

Ni se nama treba bati kake požrešne morske ribe, kambrijsko morje je varno pred njimi; vsepovsod naju srečujejo le naši bratje trilobiti, v vseh možnih variacijah in oblikah. Vse polno jih gomazi po morskem blatu in tudi v vodovju ti švigajo vznak kot dandanes vodne mokrice (Wasserassel). Temu štrlita iz glave dva podolžna, ostra trna, oni ima glavo zavito v obliki polumeseca, tretji pa ti je kot srednjeveški vojščak odet v trdo orožje; celo telo mu štrli samih ostrih bodic — dokaz, da se je že ob zibelu življenja vnel ljuti neizprosni boj za obstanek.

Nekaj pa imajo vsi ti naši znanci, na kar sva pri maškeradi popolnoma pozabila. Na obeh straneh napoleonskega klobuka jima sedi dvoje vzbočenih ogromnih oči — ne dvoje, na tisoče očesc — kajti veliki očesi sta zgrajeni iz nebrojnih majhnih očesc, vsako s svojo posebno lečo in vsako očesce upadablja od zunanjega sveta le majhen del v svoji sličici, in vse te sličice se v notranjem delu očesa družijo v predrobno mozaično sliko okolice.

Ko pa potoneva nekoliko globlje v morske globine in obstaneva na blatnem morskem dnu, tedaj vidno pojema moč solnčne svetlobe in slednjič se izgubiva v temi — in glej čudo: — tudi tod

¹⁾ trilobos, grški = trokrp, trodelen.

rije krdelo trilobitov, ki so pa v večni temi oslepeli, od rodu do rodu so jim pešale oči in slednjič popolnoma pokrnele kakor sedanjemu prebivalcu kraških jam, človeški ribici.

Tam pod gladino kambrijskega morja pa jadrajo kot prozorna utripajoča srca morski klobuki, meduze, in ves rob jim je posejan z drobnimi očesci.

Te proste meduze, ki jim je mestoma telo kar posejano s čutili in ki jim je širni žarki ocean domovina, in naši borni oslepeli trilobiti, ki jim poteka življenje na blatnem morskem dnu — ali nam ne pričajo jasno, da so se živa bitja že izza vsega početka priravnala svoji okolici, da je življenje akord, ki se z obdajajočo naravo strinja v prekrasno harmonijo?

Par čudnih polžev plava oprezno skozi vodovje, semintja se zvija med morskimi spužvami reven črvič; in kot hiter podmorski čoln beži mimo naju čudesna sipa, ortoceras; v ravni, tenkolupinasti cevki ji je skrito telo.

In tamkaj v groznih morskih globinah iztegujejo njene sorodnice svoje polipaste ročice, iščoč si plena; kakor pravcati vrtovi so posejana morska tla z drobnimi, školjkam podobnimi škrgonožci, odetimi v dvoje roženih lupinic.

Tako je defiliralo mimo naju skoro vse življenje kambrijske dobe, revno v svojem razvoju, čudesno v svojih oblikah — in niti eden izmed prebivalcev kambrijskega morja ni čakal današnjega dne, vse je potegnil s seboj in jih preobrazil veliki val razvoja.

Tudi naju poprime ta val in naju ponese s seboj v prihodnjo, silursko dobo zemeljske zgodovine.

(Dalje prihodnjič.)

Vojeslav Molè:

Večer v rimski Kampanji.

Kot bizantinski mozaik žari zapad
in kot oči Madone zrejo zvezde tihe,
strmeča noč jim šepeta molitve-vzdihe.

Poljani v zadnjem blesku se blešči brokat
obleke njene temne, svilene, šumeče,
v razkošju sanj zavija v mrak se, vsa trepeče.

Le kakor trudna misel brez bregov, brez nad —
po poti blodi potnik nem in tone v noči,
le vetra dih je drug njegovih boli žgoči.

Sorodni duši.

Spisal Josip Premk.

IV.

ovro je prišel domov in stopil v izbo; oče je sedel za mizo in gledal v trgovske papirje, popisane z velikimi, kljukastimi številkami, kakršne je zapisaval s svojo neokretno roko.

„Dober večer,“ je pozdravil Lovro, a Štacunar ni odgovoril. Povzdignil je obrvi, kot da se hoče samo prepričati, je li res on, namrgodil obraz in se zopet zagledal v račune.

Lovro, ki je bil tega očimovega vedenja že davno vajen, se zanj ni zmenil dalje. Obesil je suktno na klin ob vratih in se zleknil nato na klop ob peči, ki je puhtela prijetno toploto. Tudi mu ni bilo tisti večer do razgovora in to najmanj z očimom, ker vse drugod so romale njegove misli . . .

Na mizi je brlela luč in lila svojo blede svetlobo po sobi, zato se je Lovro obrnil z obrazom proti peči, zatisnil oči in zasanjal o Katinki; a le za malo časa, ker Štacunar se je dvignil izza mize in izpregovoril z osornim, zadirajočim glasom:

„No, klada! Ali se nisi nalenuharil celo popoldne? V hlev se spravi!“

Lovro je privzdignil samo glavo.

„V hlevu je vse opravljeno. Konja imata še polne jasl in napojil sem tudi že.“

A Štacunar ni bil s tem Lovrovim odgovorom nič kaj zadovoljen. Stopil je k njemu in skoro zakričal:

„Ti, povem ti, da tako ne boš delal, ako hočeš ostati pod mojo streho!“

„Kako?“ je povprašal Lovro, ne da bi bil vstal, kar je Štacunarja še bolj razjezilo.

„Da bi se vlačil okrog tiste vlačuge doli v Podmostju! Kaj pa imaš opravka doli? Fej! Pravi sin svoje matere!“

Takrat se je Lovro dvignil. Razprl je oči in pogledal očeta tako grozno, da je ta osupnil in za hip umolknil.

„O moji materi pa molčite, ako nočete, da pozabim, da ste moj — očim.“

Stisnil je pesti, a se vendar premagal in sedel nazaj na klop.

Štacunar je hodil po izbi s trdimi koraki, zmigaval z ustnicami in obrvi namršil čisto na oči.

„Poštena je bila moja hiša vedno,“ se je jezil dalje — „a da bi me sedaj ti pripravljaj ob dobro ime — ne, raje te poženem takoj od hiše! Saj za rabo itak nisi nobeno; vsak pastir mi bo več napravil!“

Menda Lovro ni prvič slišal teh očetovih besed; ostal je še nekaj časa miren, a ker Štacunar le ni prenehal, je odvrnil precej glasno: „Koliko sem naredil in koliko nisem, o tem se ne bom pre-kekal z vami, ki ste že od nekdaj slepi za vsako delo mojih rok. Ako nisem delal jaz, povejte mi saj — kdo je bil, ki je napolnil vse kašče in obdelaval polje od zore do mraka? In koliko ste mi dali za vsa leta; odkar delam pri tej hiši? Niti beliča nimam od vas! Ali ste vi kdaj prijeli za plug ali koso? In vendar je bilo vse zorano in vse posejano — vi ste samo pogledali in kar je bilo za dom preveč — prodali in vteknili lepo denar v žep —“

„Kaj misliš —“, ga je osorno prekinil Štacunar, — „da bom morda dajal tebi, da zapiješ s svojimi vlačugami?“

„Katero imenujete vlačugo?“ je siknil Lovro in vstal.

„No, sedaj pa še vprašuje!“

„Mislim,“ je odvrnil Lovro, „ako zahajate k njej vi, smem tudi jaz!“

Štacunar je obstal sredi izbe z začudenim obrazom in prvi hip ni vedel, kaj bi odgovoril.

„Ako sem bil tam,“ je odvrnil nekako mirneje in vprl oči temno v tla — „sem šel zaradi tebe!“

„Zaradi mene vam ni potreba hoditi nikamor!“

„Saj tudi ne bom!“ je zakričal zopet in udaril s pestjo po mizi.

„Ker, ako ne misliš biti drugačen, poveži še nocoj svojo culo in se poberi, kamor hočeš. Še konja ti naprežem, da boš prej od hiše!“

Lovretov obraz je obkročil trpek nasmeh in pristopil je bliže k njemu.

„Pojdem, ker vem, da je to že davno vaša želja. Že jutri odidem, ker se ne bojim, da bi ne živel drugod bolje nego doma. Kjer bom delal toliko, kolikor sem tu, mislim, da me bodo imeli radi in da mi ne bo potreba poslušati psovk kakor v tej hiši!“

Štacunar ga je gledal molče, in ko je hotel oditi, ga je ustavil.

„Počakaj, da me ne boš imel morda za dolžnika,“ je dostavil smehljaje in segel v notranji žep po listino.

Lovro ga je pogledal prezirljivo in zamahnil z roko: „Ničesar ne potrebujem. Kar sem zaslužil, imejte, jaz bom živel tudi brez tega!“

Nato je zaloputnil vrata in je odšel . . .

Štacunar je obstal sredi izbe in gledal v vrata, ki so se zaprla za Lovretom. Nekaj se mu je zbudilo v srcu kakor kesanje, a samo za trenotek; ko je sedel zopet za mizo, je bil skoro zadovoljen, da se ga je iznebil tako naglo. Vedel je sicer, da je izgubil ž njim dobro pomoč, a zavedel se je obenem tudi, da je odšel nekdo, ki mu je bil v — napotje . . .

Privil je svetiljko, da je plamenček skoro pojemal, in v temačnosti je sklonil že nekoliko osivelo glavo in jo podprl z obema rokama.

Malokdaj se je spominjal Štacunar onih let . . . tistih davnih poletnih večerov, ko je hodil za vasjo tja k zadnji hiši, kjer je živila dvaindvajsetletna vdova Rozalika z edinim sinčkom Lovretom v bedi in siromaštvu, ker samo uborno bajtico ji je zapustil mož, ki je umrl nenadoma dve leti po poroki. Takrat je bila Rozalika izmed najlepših v vasi in Štacunar je mislil nanjo, še ko je živel njen mož... Petintrideset let je imel takrat Štacunar, življenje in strast sta gorela v njem, in kadar se je bližal tisti zadnji hiši, je imel samo eno misel: kako bi pregovoril Rozaliko, da postane — njegova . . . Prisegal ji je zvestobo, ljubezen do Lovreta kakor do lastnega otroka, a Rozalika je bila neizprosna. Tako se je moralo zgoditi, da je stopil ž njo pred oltar — ako je hotel kdaj zadostiti svojemu hrepenenju . . . In Rozalika je spoznala kmalu, da mu je samo — ženska, a ne ljubljena žena, da ji je naklonjen le toliko, kolikor je naklonjenosti v živalskem človeku v trenutkih, ko ljubi žensko samo zaradi lastnega užitka . . . A bila mu je vdana sužnja, dasi se je kesala koraka, ki ga je bila storila, ker skrbelo jo je, ne toliko zaradi sebe kakor zaradi Lovreta, ki se je razvijal v zalega in krepkega dečka. Niti enkrat ni videla Rozalika, da bi pristopil Štacunar k njemu, ga prijazno ogovoril in ga pogladil po mehkih kodrih. Ko je dosegel, po čemer ga je žejalo, je pozabil vse prisege in obljube. Rozalika je trpela molče, a njena lica so bledela in svit njenih divnih oči je umiral . . . Štacunar je spoznal, da kmalu na njej uvene vse, kar je ljubil, in njegov glas je postajal osoren in zadirajoč. Hodil je po izbi in ni vedel, nad kom bi izlil svojo nevoljo . . . Tako so se pričeli dnevi, ki jih je pomnil Lovro tako živo, kakor so živo vstajale pred njim objokane materine oči . . .

In počasi so tekla leta, dokler se ni zgodilo, kar je želel Štacunar že davno: pokopali so Štacunarko. In šel je za pogrebom žalosten

in otožen, dasi se mu je srce smejalo, ker njegove misli so bile kakor pijane od nečesa, na kar je mislil noč in dan . . . Še je čutil v žilah toplo kri, in ako je pomislil na Katinko, se je nasmehnil, kakor se je nasmehnil pred leti — pred poročno nočjo . . . A tu je bil Lovro, ki je stal med njim in njo kot kerub na straži, in kadar ga je pogledal s svojimi velikimi očmi, se je zazdelo Štacunarju, da vidi in ve, kaj se godi v njegovih mislih . . .

A sedaj je odstranjeno tudi to: odšel bo bogve kam . . . in on ima prosto pot do nje, ki je edina daleč naokrog vredna njegovega poželjenja . . .

In zažarele so pred njim njene globoke, ognja polne oči, njene mlade, valoveče prsi, in ona vsa nedotaknjena in mlada do krone črnih las.

— Komu naj hrani denar, ki ga ima dovolj in si ž njim lahko kupi še nekaj lepih ur . . . Katinka se ne bo branila lepih bankovcev in njegovo ime zaradi tega ne bo trpelo: kdo bi izvedel, kar se zgodi o polnoči tam v Podmostju, kamor pošteni Štacunar gotovo ne stopi, in katera bi bila, ki bi povedala, ako ji potisne v roko šop denarja? —

Tako je premišljeval Štacunar in se nasmihal, kot da že objema njeno mlado telo in ji poljubuje drobne, mehke ustnice . . .

In morda bi premišljeval Štacunar še dolgo o nasladah bližnjih dni, da ni vstopila dekla z ropotajočimi coklami.

„Od sosedu so prinesli koline — ali naj pripravim mesene ali prtene?“

„Zame ni potreba večerje,“ je zamrmral Štacunar — „za druge me nič ne briga!“

„Ali Lovreta ni doma?“ je povprašala dekla, a to je bilo Štacunarju že preveč.

„Kaj jaz vem! Pusti me!“

Dekla je videla, da Štacunar ni za razgovor, in je odšla molče.

Štacunar pa je privil luč še bolj, tako da se je videl samo na stropu rumenkast kolobar, in potisnil na glavo kučmo in odšel počasi proti Urbanovcu.

Zunaj je bril rezek in mrzel veter, podeč snežene kosmiče daleč naokrog, in Lovro, ki je šel tisti čas po zasneženi stezi za vasjo, si je privihnil ovratnik na suknji čisto do ušes.

Zadaj za njim so gledala v noč razsvetljena vaška okna, a pred njim se je izgubljala v temo širna bela plan kakor brez konca in kraja. Lahne megle, bežeče od gor, so se motale v višavah, kjer

so se topli vetrovi z zamolklim žvižgom. Ena sama luč se je svetila tam v dalji kakor velika kresnica — tam je bilo župnišče — in visoko strmeča senca, ki se je nejasno risala skozi zrak, poln drobnega snega, je bila kaj malo podobna vaški cerkvi.

Naravnost tja je nameril Lovro svoje korake. Pot je bila sicer zasnežena, a natanko je vedel, kod se vije steza, saj kolikrat je tekel tod kot deček zjutraj še v temi k prvi maši. Stoinstokrat jo je prehodil, stoinsto spominov ga je vezalo nanjo in sedaj gre morda — zadnjič.

Zadnjič? — — Ne, ne! Da bi se ločil za vedno od tega kraja, kjer počiva ljubljena mati, kjer živi ona, ki je lastnica vse njegove duše — to ni mogoče in se ne bo zgodilo. Samo za nekaj časa gre, za kratko dobo — tja v tujino, da si prisluži nekaj denarja in potem se vrne. Morda mu je usoda vendar naklonjena in mu dovoli tisto veliko, blaženo uro, ko privije k sebi svojo ljubljeno, nežno Katinko in ji pove: Zdaj si vsa in za večno moja!

— Zdaj si vsa in za večno moja — je šepetal ves zadivljen v svoje svetle sanje, da ni čutil, kako mu nosi veter mrzli sneg naravnost v obraz. Pred seboj je videl samo njo, smehljajočo in belo kot iz cvetov prvih lilij, samo njene drobne ustnice, ki so mu obljubile, da jih bo smel poljubiti jutri — oh, jutri, ko bo že morda tam daleč za deveto goro . . . A ona bo ostala tu, ona, ki bi jo najraje dvignil k sebi in jo odnesel tja nekam daleč, daleč, kjer ni hinavščine, ne sovraštva, ampak samo sreča in ljubezen . . .

Luč iz župnišča je zasijala čisto blizu in Lovro se je okrenil proti cerkvi. Zadaž za cerkvijo se je svet nekoliko vzpenjal in tam se je vrstil križ za križem. Tja je bil namenjen Lovro.

Ob velikem lesenem križu, popolnoma tam na kraju pokopališča je postal, se naslonil na križ in podprl glavo z desnico.

— Mati! Daj, da pridem kmalu zopet na tvoj grob, a ne sam, saj veš, kako je težko človeku, ako nima nikogar, ki bi ga ljubil . . . Ne sam, temveč ž njo, ki mi more edina nadomestiti tvojo ljubezen! A če mi ugonobe tudi njo, tedaj se preselim takoj za teboj, saj ničesar več nimam potem iskati na svetu . . . Oče naš — —

In prav tisti čas je ugasnila luč doli v Podmostju. Nobenega gosta ni bilo več in Katinki se je tudi zahoteto, da bi bila sama, čisto sama, in da bi mogla nemoteno premisliti, kar se je zgodilo ta večer.

Zaprla je gostilniško sobo, zapahnila vežna vrata in se nato napolnila z brlečo svečo po stopnicah v zgornjo sobo. In dasi je

bilo okno zagrnjeno, je svečo ugasnila in se tako v temi naslonila na pogrnjeno posteljo.

Tedaj so poletele njene misli kakor lahkokrile ptice daleč tja na samotno dolensko faro, v tisto sivo, staro župnišče, kjer je preživela enajst mesecev. Tudi tam je vsak večer ugasnila luč in legla oblečena na posteljo, ne vedoč, zakaj ji vro solze iz oči. Naklonjen in dober ji je bil župnik Anton, niti enkrat je ni pogledal osorno, ker je poznal njeno rahločuteče srce. Saj človeku, ki mu je bila sreča vedno za deveto goro, je dovolj že malenkost, da zasluti nesrečo . . . Ali Katinka se je bala večerov, njih dolgočasne samote, ko je tako pogrešala prijatelja, ki bi mu se naslonila na prsi in mu izpovedala vso svojo zapuščenost in nesrečo . . .

In prišel je nekoč župnikov brat in povedal, kako in kaj je kupil na dražbi — tam gori na Gorenjskem v Podmostju, da potrebuje samo še nekoga, ki bi mu to nekoliko oskrboval, ker s tisto deklico, ki je sedaj tam gori, da ni zadovoljen. — Tako je pripovedoval in dogovorjeno je bilo še tisti dan, da gre Katinka v Podmostje, kakor je sama zaželela.

Po večerji tisti dan jo je poklical župnik Anton k sebi. Nekako resno in strogo je bilo njegovo lice in tudi Katinki je bilo težko, dasi sama ni vedela zakaj. Čutila je, da zapusti dobrotnika, ki jo je čuval kakor skrben oče, ki jo je odvedel od ljudstva, ki ji ni bilo naklonjeno, in pripeljal tja v tisto tiho krajino, kjer ni bilo nikogar, ki bi ji rekel sovražno besedo.

„Torej ste se odločili, Katinka, da odidete,“ je pričel župnik Anton in položil pred njo denar, ki ga je imel že pripravljenega. „Kakor vam velewa srce, tako storite. Jaz vam ne branim, niti vam ne svetujem, dasi mi je nekako težko, ko vas vidim odhajati. Skoro štiri leta in pol ste bili pri meni in ni se prigodila najmanjša stvar, ki bi bila razjezila ali užalostila mene ali vas. Vidite —“ in pri tem se je nasmehnil — „tako dobro sem se razumel s tistim pregrešnim otrokom iz Zapolja. — In sedaj greste zopet mednje . . . Bogve, morda vas sprejmejo bolj milo in prijazneje nego prvič ali pa — še osorneje . . . Čudni ljudje so, in bojim se, da bi se ne kesali, ker ste odšli od tukaj. Sicer pa se lahko vrnete vsako uro: moja hiša vam je vedno odprta! In ne pozabite naukov, ki sem vam jih dajal ves ta čas! Ravnajte se po njih in ne zaupajte preveč ljudem, ker svet je zloben in hinavski!“

Tako je govoril župnik Anton in hodil po sobi in nato je obstal pred njo.

„In poročajte mi, kako se vam bo godilo, ker — ne prestrašite se! — neki notranji glas mi pravi, da se boste vrnili žalostni in nesrečni ali pa —“

„Oh, gospod župnik, ne strašite me!“ je poprosila Katinka in župnik Anton se je nasmehnil.

„Pa saj ne mislim tako hudo, samo tako se mi dozdeva. — Morda pa boste srečni, kdo ve! In še enkrat — Katinka: ne verujte svetu, svet je hudoben; izmed devetindevedesetih je komaj eden, ki mu smete zaupati in spoznati ga po — neznatnosti!“

To so bile zadnje njegove besede in Katinka se jih je spominjala tudi v Podmostju vsak večer. In spominjala se jih je posebno, kadar je mislila na Lovreta, na njegove dobre, odkritosrčne oči, ki vendar ne morejo lagati. In čutila je z vsakim dnem bolj, da bi mogla ljubiti samo njega, dasi mu tega še ni upala povedati. . . .

Pa tisti večer je prišlo, ko jo je stisnil tako nenadoma na svoje prsi, da mu je šepnila brez pomisleka, pač kakor ji je narekalo srce: „Saj te imam rada . . .“

In pričela je premišljevati nauke in svete župnika Antona in Lovreta, a naposled, ko so se ji trepalnice že trudne zaklapljale, si je priznala, da je on izmed devetindevetdesetih, ki mu lahko zaupa tudi svoje srce. . . .

In še v sanjah je stopil prednjo in jo privil k sebi, da se je zakotalil svečnik po tleh.

(Dalje prihodnjič.)

Vojeslav Molè:

P o e t.

Iz mnogih čaš, o drug, okusil sem življenje
in bila je ljubezen v njih in bil je srd,
biló jim vino je sladkó kot hrepenenje
in grenko kakor v vrtu pomladanskem smrt. —
In vendar nosim v duši zlatih solnc žarenje
in moja kri je kakor sok poldnevnih trt.

Šel sem po snežnobeli, razgoreli cesti
in bil na njej je množic hrum in šum zastav
in videl sem bodala v krvaveči pesti
in v himno mas je zrastel podlosti pozdrav —
In vendar moje sanje polne so prelesti
in vendar nosim v srcu čudesno ljubav.

Konopnicka in njen epos „Pan Balcer v Brazylji“.

Za „Ljublj. Zvon“ napisal Tad. Stan. Grabowski. — Iz poljskega rokopisa

poslovenil Vojeslav Molè.

novejšem poljskem slovstvu se pokazuje zelo vesel pojav: zanimanje za življenje vaškega ljudstva, iz čigar sreče in nesreče, poezije, umetnosti in filozofije zajema s polno dlanjo vedno novejše in svežejše zaklade lepote in žarke navdihnjenja. V nobeni drugi književnosti ni takšen pojav tako velikega pomena kakor ravno v poljski, ki se je razvila skoraj izključno samo na plemenitaških tradicijah in na historizmu.

Na Poljskem se narod cele veke ni udeleževal politično-narodnega življenja, zato tudi v slovstvu ni mogel biti važen artistski činitelj. Če se je pa kje pojavil, je nastopal samo kot ozadje, dekoracija, najpogosteje pa kot polemičen, kot nedocenjen, zanemarjen družabni činitelj, za katerega so se brezuspešno borili nemnogi glasniki enakosti na Poljskem, ki so cela stoletja poskušali izpremeniti tek časa.

Tako je bilo skoraj do konca osemnajstega stoletja, do konstitucije 3. maja 1791. Na takšnih tleh je zrastel tudi sam Mickiewicz, ki je napravil še vedno plemstvo za junaka svoje narodne epopeje („Gospod Tadej“), narod pa ostavljal daleč, v globini ozadja svojega umotvora. Drugače pa tudi ni mogel storiti, če je hotel predočiti verno sliko poljskega naroda na prelomu dveh stoletij.

Šele devetnajsti vek je vnesel v poljsko poetično ustvarjanje oni oživljajoči element, ki mu je ime: poljski narod. Veliko zaslug ima v tem oziru romantična poezija (Słowacki i. dr.); znatno je poglobil to novo smer poljski pozitivizem (Prus, Świętochowski); artistsko lepoto pa je ustvaril in je znal izkresati iz njega iskre pravega navdihnjenja šele najnovejši čas z Dygasińskim, Sewerom in Junoszo, z Orzeszkowo in Konopnicko, z Reymontom in Orkanom, z Wyspiańskim in Kasproviczem, s Tetmajerjem in Rydlom na čelu.

Konopnicka je hodila vedno v prvi vrsti med temi pevci narodove usode in je izmed vseh ostala najvernejša svojim idealom.

V vseh njenih delih, skoraj da ne od njenih prvih pesmi pa do današnjih dni se ponavlja ta edini motiv v neizmerno široki skali glasov in barv, oblik in misli; vse to pa radi tega, ker je tako zelo vzljubila narod in njegovo usodo, ker se je tako zelo vživela v njegovo poezijo in poezijo cele prirode, ker se je tako zelo vmislila in poglobila v dušo in mišljenje poljskega kmeta ter do dna preučila njegovo originalno psihologijo.

V njenih delih se spaja družabni element nerazdružno s popolnim poznanjem vsega, kar poraja življenje poljskega kmeta; celoto pa preveva takšna poezija lirizma, takšno bogastvo čustvovanja in oklepa tako popolna oblika, da smemo po pravici prištevati k najlepšim plodom moderne poljske poezije vsa Konopnickina „narodna“ dela, selske pesmice in prozaične novele, ganljive povestice in velike poetične koncepcije, zasnovane na tleh kmetijskega življenja. Če se včasih s čim pregreše, se to zgodi s prebujnim čustvovanjem, s preobloženo nešteto maso slik, s čezmerno občutljivo domišljijo in s prenasajenim poetičnim jezikom. Prevelika obilica vrednosti, ki tvorijo artistsko popolnost poetičnega dela, je kriva, da so nekatere Konopnickine poezije neharmonične, ker škoduje celotni kompoziciji, da gine včasih njena vodilna misel ali pa se gubi v množici postranskih vtiskov in bliskavic.

Vrelec, iz katerega je privrelo vse Konopnickino ustvarjanje, je torej globoko družabno čustvo, — mogočno sočutje z vsakršno nesrečo, ki jo trpe preganjani, zanemarjeni, zaničevani in prezirani. To v resnici prometejsko čustvo navdihnjenja in delovanja je hkratu najvišja moralna sila vse Konopnickine poezije, zakladnica ne samo lepote, ampak tudi človeške resnice in pravičnosti, ognjišče dobrote in plemenitosti v najčistejšem krščanskem pomenu besede.

Sredstvo za izražanje teh moralnih vrednosti, glavna struna, na kateri najbujneje zvene njih visoka gesla, pa je najčistejši lirizem, — v resnici ženski lirizem, prepojen z ognjem in sladkostjo, z neskončno kaskado najsubtilnejših luči, glasov in vonjav, ta lirizem pa se povzpenja do moške sile, do gromovne moči srda in plamenečega žara strasti in je bogat plastike in življenja, ki ga je poln vedno in povsod, četudi se gubi včasih njegova jasna črta v potoku besed in fantastnih meglah.

Vse pa, — ugodno in neugodno —, kar smo dejali o dosedanem Konopnickinem delovanju, velja tudi o njenem najnovejšem delu, smelem in velikem umotvoru, o „Gospodu Balcerju v Brazylui“.

To ime se je čulo že nad deset let. Veliki poem v šestih spevih in poldrugtisoč verzih ni nastal naenkrat, ampak je dozoreval počasi v poetkini duši in je bil mnogokrat popravljen in izpremenjen. Drobni odlomki posameznih pesmi so bili znani občinstvu že celo vrsto let, ker jih je Konopnicka od časa do časa objavljala v mesečniku „Biblioteka Warszawska“. Četudi pa so bili ti odlomki najznačilnejši, vendar se ni moglo iz njih soditi o širokem zanosu in bogati lepoti, ki jo je umetnica nakopičila v svojem najnovejšem delu.

„Balcer“ je dozoreval počasi, ker si je bila poetka v svesti važne, a težke naloge, da bi podala v poemu popolno sliko trpljenja sodobnega poljskega naroda, njegovega tragičnega prognanstva v „obljubljeno deželo“, ki mu izsesa vse soke in ga potem preda na milost in nemilost usodi ter mu ukazuje, naj se vrne na domače njive v še večji bedi, nego je bila ona, ki ga je pregnala z rodne grude.

In še iz druge zavesti je zrastel „Pan Balcer“. Poetka je hotela v njem izpopolniti nesmrtno delo Mickiewiczzevo, hotela je v njem predstaviti v vsej popolnosti žalosti in bridkosti ta veliki kos življenja, ki ga ustvaritelj „Gospoda Tadeja“ še ni mogel predočiti v svojem poemu, hotela je izpopolniti sliko Poljske zdanjega časa in poplačati dolg bratstva najvernejšim v narodu, njegovim „stanovitnim knezom“.

Lahko se je domisliti, da so vdihnile novemu Konopnickinemu delu življenje turobne vesti o množni emigraciji poljskega naroda iz Kraljestva, Poznanjskega in Galicije, a potem še strašnejše: kako so zdesetkovali te potujoče množice beda, glad in bolezn, nepošteni okoriščevalci, trgovci „s človeškim mesom“, kruta priroda, rdečkožci, fabriški molohi, — in kar je najhujše, — lastna tmina, nezmožnost in praznoverje.

„Pan Balcer“ je torej žalostna povest o potovanju poljskega naroda po ameriški zemlji, nenavadno poetična slika njegovega krvavega mučeništva, ko se trudi za boljše življenje v daljni zamorski deželi, s katero se ne more zrasti in ne more razumeti njenih življenskih in prirodnih oblik in pogojev, ker se je tako zelo vrastel z vsemi koreninami v svojo rodno grudo, da je postal deblo iz njenega naročja in jedro naroda. In morala je biti peklenko silna ona moč, ki je premeknila s temeljev ta narod, ki je bil postal nerazdružen del svoje zemlje.

Ta tragični konflikt med fatomorgano domišljije, ki riše izgancem z najdivnejšimi barvami bodočo domovino, in med neizprosno resničnostjo, ki zahteva, da pretrgajo vse vezi s prejšnjim

življenjem, ta konflikt, — še stokrat tragičnejši za dušo preprostega kmeta, ki je še po naravi konservativen, — je bil poetki posoda, iz katere so vzklihi sni nešteti barv čuvstvovanja, ki prehodi v svojem tvornem navdihnjenju vse mogoče faze in stopnje, od solza najpreprostejšega plača ali smeha do najvišjih zanosov strasti, obupa ali mistične ekstaze.

Četudi igrata pri Konopnicki čuvstvo in domišljija tako važno vlogo, si je vendar poiskala snov za svojo povest v realnem življenju. Ta dolga leta, v katerih nikakor ni hitela objavljati svoj težko pričakovani umotvor, je izkoristila s težkim in neprestanim delom; zbirala je snov iz tožb, listov in pripovedovanj naroda samega, onih bednih, ki so preživeli celo Geheno bolesti in trpljenja ter se povrnili na rodno zemljo, da bi položili vanjo vsaj svoje izmučene kosti in posvarili brate pred zaslepljenjem. S to nesrečno peščico ljudi, peščico listov, ki jih premetavata vihar in burja, je šla Konopnicka skozi pekel sodobne usode in je zbirala vse narodove solze in trpljenja, molitve in kletve v lastno srce in jih je potem izlila v reki navdihnjene pesmi, pesmi tožiteljice in pesmi budilke, ki hoče iz prelitih solza in prebolenega trpljenja graditi stavbe za bodočnost.

Da, Konopnicka je pri vsem mehkem čuvstvovanju in gibčni domišljiji v svojem najnovejšem delu pokazala tudi globok razum socialne poetke. Kot takšno smo jo sicer poznali že iz prejšnjih njenih del, toda še nikdar nam ni govorila tako silno, tako modro in hkratu tako preprosto. Na popolnoma realni podstavi je zgradila svojo povest, iz resničnega življenja je črpala snov, verno je otvorila dušo poljskega naroda in ni nikjer idealizirala ne nje, ne življenja samega, modro je pokazala na ono najsvetlejšo narodovo silo, na življensko moč, ki tiči v njegovi ljubezni do rodne zemlje in ki mora v prihodnosti premagati tudi pekel „obljubljene dežele“.

Skoraj vse osebe v „Gospodu Balcerju“ so portreti resničnih postav, ki jih je poetka iskala in študirala na svojih potovanjih po poljskih vaseh; skoraj vse epizode in slike je zgradila na živih dokumentih, neštetokrat zapečatenih s kryo in solzami dragih in najbližjih. Balcer sam, kovač iz Nadbuža, tip prosvetljenega, razumnega kmeta, je baje celo v daljnem sorodu s poetko, ki je položila ravno v njegova usta to novo Odisejo in ki zaključuje z njegovimi besedami žalostno historijo poljskih izgnancev.

Da pa ni šlo Konopnicki samo za to, da napiše knjigo, sve-dočijo zlasti trije argumenti, tri sicer stranske okolnosti, ki si jih je pa poetka sama nalašč naložila in si je s tem nagrmadila nenavadne

težkoče, a je hkratu ogromno dvignila umetniško vrednost svojega umotvora. Te okolnosti so: tla poema, ki so bila poetki po lastnem opazovanju neznan (amerikanske dežele), in narodni jezik, ki ga poetka dobro pozna, a se da zelo težko spraviti v poetično formo; ravno ta jezik pa zveni v ustih psevdounaka Balcerja tako odkritosrčno in naravno, da izgine takoj pri prvi kitici vsa dozdevna umetnost in stoji pred nami v vsej svoji popolni istinitosti kmetovo življenje, prosto in žilavo, iz krvi in kosti.

Tretja vez, ki jo je naložila Konopnicka svoji poeziji, je verzova oblika, divna oktava, viden znak njene mojstrske poezije. Odveč bi bilo pojasnjevati, koliko težkoč je nudila ta elegantna oblika, zlasti kadar je bilo treba prekovati vanjo trdo, sicer poetično, toda ne gibčno, široko kmetško govorico.

In še globočja, subtilna misel je utajena v tej oktavi; in sicer naj bi bila ravno ona vodilna nit velike, poetične poljske misli, ki jo je tako predivno izpel v svojih oktavah Słowacki. Njemu je sledila poetka, ko je posvetila oktavam „Kralja-Duha“ v pesnikovem jubilejnim letu oktave kmeta-izgnanca. Sledila je stvaritelju „Beniowskega“, s katerim ima mnogo skupnega, kakor da bi hotela zaznačiti, da ni hotela dati enotne in polne epopeje, ne homerske slike o celokupnem življenju — kakor Mickiewicz v „Gospodu Tadeju“ —, ampak samo peščico njegovih mogočnih, tragičnih ali solčnih momentov, snop plamenečih zanosov lastne duše, — veliko solza, malo smeha, par prisrčnih molitev na širokih tleh proganstva poljskega kmeta.

Hotela je podati samo v novodobni obleki in nastroju to, kar je podal na tako mojstrski način Słowacki v svojem „Beniowskem“, ko se je zavil v byronski plašč in je zapel na tleh povesti poljskega plemiča-avanturnika nebroj plamenečih oktav lastne bolesti in smeha, bridkosti in navdihnjenja. Zato je samo ob sebi umevno, da je bilo v Słowackega lahkomišelnih, byronski povesti veliko več subjektivnih elementov, nego pa jih ima novodobni poem socialne poetke Konopnicke. Tudi ves njen poem prevevajo subjektivna čustvovanja, toda so popolnoma pretopljena in skoraj vsa prelita v srce in dušo Balcerja in njegove družbe. Na to seveda ni malo vplivala Mickiewiczova poezija.

„Gospod Balcer v Brazylji“ torej ni epopeja v prvotnem, klasičnem pomenu besede, ampak je epopeja, ki jo edino lahko ustvari in prenese sedanjost, popolnoma moderna in se poslužuje vseh umetniških sredstev brez ozira na to, ali se ujemajo s šolsko pojmovano epsko poezijo ali ne. —

Kaj je torej njen značilni znak? — Epizodnost in slikovitost v nasprotju z enotno fabulo in dejanjem v nekdanji epopeji. Bujni lirizem, ki odkriva od časa do časa izven okvira pripovedovanja dušo stvaritelja samega, v kateri se odbija kakor v vodnem zrcalu vsak vtisk, vsaka slika, vsak žarek poezije in daje celoti znak individualne originalnosti.

Nič manj silen činitelj je pričetje prirode; vsa je oživljena in osvetljena na poseben način, in sicer kakor da bi bila resonator junakovih misli in čuvstev, kakor da bi bila ono, kar je kor v grški tragediji; izpopolnjuje glavne momente v razvoju povesti, hkratu pa tvori kot ozadje in čuteča dekoracija nekakšno umetniško in psihologično celoto ter je že sama ob sebi delo umetnosti in lepote.

Slednjič pa je neprecenljiva in pristno moderna sila sodobnega literarnega ustvarjanja originalen jezik, ki edino lahko najplastičneje in najbolj vsestransko izraža umetnikovo individualnost, umotvorov značaj in kolorit, dobo ozadja, nastroj in ton trenutka.

Vse to ima Konopnickin poem; in četudi se včasih v izbruhih individualnega čuvstvovanja gube razločni obrisi prave misli in ginejo v epizodah črte glavne fabule, četudi se, kratko rečeno, poetka še ni povzpela do sintetičnega združevanja vseh teh činiteljev v en sam harmoničen akord, — krije vendar njen poem v sebi neštete zaklade lepega in je plod ne samo globoko preišljenega dela, ampak tudi odkritosrčnega, velikega navdihnjenja.

* * *

Oglejmo si poemovo vsebino! Proti umotvorovi obsežnosti se zdi morda prekratka in preveč preprosta: potovanje emigrantov čez ocean, vrsta slik iz njih prigodb, boj in muk na braziljski zemlji in povratek v domovino. Po vseh pesmih pa je razsejano tisoč opazovanj, življenja polnih epizod, barvnih opisov prirode, vznesenih refleksij in navdihnjenih invokacij.

Prvi pesmi „Na morju“ je ozadje velik popotniški parnik, na katerem se shajajo in bliže spoznavajo raznobarne gruče izseljencev iz poljskih dežel: Velikopoljanci in Mazuri, Pločanci in Lomžinci, Kurpi in Podlesniki . . .

Parnik je žalostno zažvižgal, da „je šlo skoz mozg in kosti in so se lasje ježili“, mrzlično vrvenje je nastalo na ladji, pod njo in okoli nje. Kakor ptičji roji so se razbežali čolni po vodi, kriki mornarjev so kakor klici splašenih galebov napolnili ozračje.

In siknil top iz celega je grla,
šel glas je v dalj, -- vodá ga je požrla . . .

Prvi vtiski pri pogledu na morje in ladjo, o katerih pripoveduje čitatelju sam pan Balcer, nas uvajajo takoj v samo jedro pripovedovanja. V poslovilni molitvi vidimo, kako globoko je vdana ta pestra množica veri in zemlji svojih prednikov; pri ogledovanju ladje in opombah, ki jih dela pri tem, nam kaže kmet vso svojo radovednost, duhovitost in bistrournost; v množnih posvetih pa čujemo mameče nadeje, ki mu pripravijo pozneje tako strašno razočaranje. —

Slika noči in jutra, divjanje viharja in požar na ladji, brezbrežna obzorja neba in voda, pozneje oddaljeni pasovi kopne zemlje, prizori na krovu, v kajutah, v pristanih in na širokem morju, sporni in lovski prizori, nevarnost in rešitve nudijo poetki neizčrpne motive za povest, ki se izpreminja kakor raznobarven pas v vedno novih prizorih in opisih, razmišljanjih in zadivljenjih. V tej pesmi nas seznanjajo poetka že s skoraj vsemi važnejšimi poemovimi osebami, poleg pana Balcerja s starim Horodziejem, Nestorjem cele družbe, ki pripoveduje modre bajke, pravi čudeže o astronomiji in morju, posreduje pri sporih, teši v trpljenju in vsakogar vedno poji s krščanskim duhom in stanovitnostjo. Najganljiveje pa je predstavljena skupina kmetov s Podlesja, trdih unitov, ki beže čez morje „rešit dušo“. Balcerjeva družba je slišala o njih trpljenju, o mukah in moči stanovitnega duha, a ko se je sešla s to pestro peščico iznad Buga, ji je nekakšna bolesta tišina zaprla usta, da se nihče ni upal izpregovoriti. Samo:

„Glavé so stisnile se in desnice,
iz duše v dušo segle so oči.
Skrivnostne barve so prišle na lice —
od vekov narod tam nam krvavi . . .
Bilá ušesa gluha so, a klice
čul duh je. Jezik skoraj nam molči.
Beseda reka je in redka druga:
Odkod?... Po kaj?... To dušo rešit — znad Buga.“

Med značilnimi prizori pretresa najbolj smrt Hanke, ki se vrže v morje za svojim mrtvim otrokom, — poln humorja pa je po svoji satiri prizor prepira med kmetom Magiero in kmetom-plemičem Ždziarskim, — prizor, ki izvrstno ilustrira instinktni zmisel plemeniške gosposkosti, ki se pojavlja celo med najubožnejšimi stanovi poljske družbe. —

(Konec prihodnjič.)

Tuja učenost.

Spisal Ivan Cankar.

oja mati je bila kmetiški otrok; rasla in dorasla je tako čisto in nedolžno kakor cvet na polju. Ko se je možila, ni znala ne brati ne pisati. Obojega se je učila šele tedaj, ko smo mi otroci doraščali; bdela je po noči, da bi je nihče ne videl. Pisala je z neokretno roko, črke so bile zelo velike; ali še zdaj se spominjam, da je bila njena slovenščina lepa in čista in da nam je popravljala besede.

Ko smo se naučili brati in pisati, smo začeli s slovensko in z nemško slovnico in s težavnimi računi. Mati se je vsega učila z nami. Pretenke in preveč oglate so ji bile nemške črke, nazadnje pa se jih je privadila. Čudno se mi je zdelo, ko sem slišal iz njenih ust prvo nemško besedo, toda preudaril sem takoj: „Mati zna vse, čemu bi nemški ne znala?“

Tako je bilo, dokler smo bili vsi doma; nenadoma pa je seglo med nas kakor silen veter in razkropili smo se na vse strani.

Poleti je bilo, ko sem se vrnil domov; prinesel sem s seboj skladownico nemških knjig. Trinajst let, mislim, da mi je bilo takrat. Prvo noč sem zaspal ves truden, pa sem se o polnoči vzdramil, ker mi je bila zasvetila luč na trepalnice. V poluspanju in preplašen sem se ozrl po izbi; mati je sedela za mizo, moje knjige je imela pred seboj.

„Mati, saj te stvari niso . . .!“ sem vzkliknil, pa mi je beseda zastala v grlu kakor od sramu.

„Kaj da niso?“ je vprašala mati; njen mladi obraz je bil ves zardel.

„Tuje stvari so, puste . . . kaj bi ž njimi?“ sem rekel s tišjim glasom. Čutil sem, da sem jo bil užalil, in tudi sem čutil, da vidi ona mojo hinavščino in moj sram.

Držala je knjigo v obeh rokah in je strmela vanjo; zdi se mi, da je bil Goethejev Werther.

„Glej . . . saj sem se učila nemški . . . saj razumem, če kdo na cesti govori . . . ali teh besed ne razumem . . . nobene ne razumem!“

„Saj ni treba, mati, saj ni treba, da bi to razumeli!“ sem ji odgovoril ves prestrašen. „Ni treba tega razumeti!“

Zdaj vem, kar sem takrat le slutil: da je bila mati otrok, bel in čist, ko smo bili mi že oskrunjeni otroci.

Počasi je zaprla knjigo, položila jo je k drugim, nato je stopila k meni.

„Kaj je v teh knjigah?“ je vprašala.

„Tuja učenost!“ sem odgovoril. Samo jezik je tako odgovoril, v mojem srcu pa je bila velika žalost; že ob tisti uri je bilo v njem tisto koprnenje, ki je zdaj zavedno, silno in grenko: „Da bi bil ko ti, o mati, cvet na polju; da bi nikoli ne okusil spoznanja!“

„Povej mi, kaj pravi ta tuja učenost?“ je rekla mati.

„Sam ne vem!“ sem odgovarjal vznemirjen in zlovoljen. „Vsakemu pravi drugače, kakor je že uho in pamet! Meni pove kaj lepega, komu drugemu pa kvasi in kvanta!“

Mati se je vsa zgrozila.

„Kje si se naučil takih besed? Ta učenost te jih je naučila!“ Sedla je k vzglavju, da so bila njena lica čisto blizu mojih.

„Ali veš, kaj si snoči zamudil?“

„Ne vem!“

„Gledala sem in sem čakala, nazadnje pa si zaspal. Nič nisi molil snoči, še pokrižal se nisi!“

Molčal sem; v mojih mislih pa se je ljubeznivo in sočutno smejala.

„Mati, mati, otrok ti mladi, nedolžni!“

Zakaj trinajstletni fantje so zmerom brezverci.

„Še pokrižal se nisi! Truden si bil, ali ne tako truden, da bi roka ne dosegla čela . . . Glej, zdaj vem . . . ko sem se doteknila tiste knjige, sem občutila . . . zdaj vem, odkod tvoje modre besede in tvoj starobni smeh. Tuja učenost ti je segla v srce, napravila te je mlačnega in lenega . . .“

Zaspan sem bil, njene besede pa sem slišal vse in sem jih razumel. Ali toliko hudobne hinavščine je bilo v meni, da sem zatisnil oči ter sopal globoko kakor v trudni dremavici.

Mati je tiho vstala, sklonila se je do moje glave in me je pokrižala na čelo, na ustna in na prsi. Skoz presledek narahlo zatisnjenih trepalnic sem natanko videl njen obraz; in tudi sem videl, da so bile njene oči solzne in da so se ji ustna tresla.

„Na Boga ne pozabi! Na Boga ne pozabi nikar!“

Pokrižala me je vdručič; tako globoko se je nagnila k meni, da sem čutil na licih toplo sapo iz njenih ust.

„Pri Bogu ostani!“

Nisem se ganil in nisem odprl oči, zaspal pa nisem dolgo. Lepe pa žalostne so bile moje misli:

„O mati! Tvoja duša je brez madeža, kakor solnce na poletnem polju! O mati, otrok svojih otrok, da bi nikoli ne spoznala te sovražne tuje učenosti! O mati, v učenosti ni ljubezni — ti pa si ljubezen sama, že tvoj smehljaj je paradiž, vesel in solnčen, brez črnega spoznanja. V toplem domačem hramu si ostala, mi pa smo prezgodaj odpahnili duri v tujino in mraz!“

Še ko sem zadremal in so moje sanje že zgenile s perotmi, sem videl napol v sanjah njena bela lica in njene otroške, plahe oči. Ne vem, ali je klečala ob mojem vzglavju, ali kraj peči pod razpelom, ali se mi je vse le sanjalo . . .

Mesec dni pred materino smrtjo sem bral Kreutzerjevo sonato. Svetiljka je gorela zaspano, sedel sem poleg postelje in sem bral, kakor berem vsako lepo knjigo: prepiral sem se s pisateljem kakor Jakob z angelom. Mislil sem, da mati spi; ne da bi jo pogledal, sem ji včasih z robcem otrl vroči pot s čela in lic.

Nenadoma je mati izpregovorila:

„Povej, kaj bereš!“

„Nemško je . . . ne morem tako povedati!“

„Beri mi!“

Nemški prevod Kreutzerjeve sonate je bil zelo slab in neroden; bral sem ga v slovenskem jeziku, kakor se mi je zdelo. Mislil sem, da sem bral samo pol ure; ko sem nehal, je bilo preko polnoči. Ves teman in zamišljen sem bil, moje srce je slutilo daljne daljave, najgloblja brezdna izkušanih src.

Nenadoma je vztrepetal materin glas, da me je vsega izpreletelo.

„Ni res! Ni res! Tako ni, tako ne more biti!“

„To je le zgodba!“ sem odgovoril začuden in plah. „Morda se ni v resnici zgodilo . . . pa bi se morda lahko zgodilo . . .“

„Ni res! Ni res!“ je vzkliknila mati. „To je tista tuja učenost . . . segla ti je v srce, Boga ti je ukradla . . . Zdaj jo poznam, že zdavnaj sem jo poznala . . . Bog se te usmili!“ . . .

Tako je rekla mati mesec dni pred svojo smrtjo . . .

Zdaj, o mati, slišim tvoje besede, zdaj jih razumem. In zdaj je edino, pregrenko hrepenenje v mojem srcu: da bi bil kakor ti, o mati, cvet na polju! Zdaj razumem tvoj blede strah, o mati, tvoj blede strah pred sovražno tujo učenostjo! —

Pisava tujih, posebno latinskih in grških lastnih imen v slovenščini.

Dr. Jos. Tominšek.

(Konec.)

Amo kratka epizoda je bila v Levstik-Cegnarjevi dobi struja, da se naj piše vsako tuje lastno ime s slovenskimi črkami; to je bilo tedaj, ko so dobili Slovenci „Miroslava Šilerja“ trilogijo „Valenštajn“. Toda struja se je kmalu posušila. — Od nasprotne strani se je reševal problem v osemdesetnih letih: pisali so vse klasične tujke tudi s tujimi črkami. Ugodna rešitev našega vprašanja je bila blizu; a ni se posrečila, pač zato ne, ker se je pravilo raztegnilo čez vse tujke (ne samo lastna imena) in se je uvajala pisava: sympathičen, mythologija i. t. d.; ta korak je bil v tedanjih razmerah predolg.¹⁾ Padla je tudi ta zasnova.²⁾ Ostalo je vse pri starem, pri Vodniku. A treba je bilo obsežnih pravil, veljavnih za vse slučaje; saj je prihajalo v slovenščino več in več tujih imen, ki so morala dobiti našo narodno nošo. —

Tak položaj je čakal Levca; s čudovito temeljitostjo je razvrstil mnogobrojna in po ustroju tako različna imena v skupine, da bi dognal navodila, kako naj posameznice spravimo varno pod slovensko streho. Celih 28 točk obsega ta odstavek (§§ 466, 467, 470 do 495); že to število pa svedoči, da podlaga ne more biti dobra. Za tako, pravzaprav postransko, bistva jezika se ne dotikajoče vprašanje se mora najti enostavnejša pot. Levec seveda ni odgovoren za podlago; prevzel jo je in jo je skušal rešiti. A jasno vidimo, kako polagoma sam uvideva, da se mu ne posreči: delati je moral že sproti izjeme (n. pr. § 479., kjer pripušča imenovalnike Ares, Zevs, Jupiter . . . ter k njim roditeljske Aresa, Zevsa, Jupitra; podobno §§ 489, 491, deloma 493). Skoraj se nam zdi, da je Levec sam pri-

¹⁾ V „Kresa“ VI. letniku je še več takih besed. Glej ondi stran 383.

²⁾ Dandanašnji bi bila morda prej izvršljiva. — Vendar ne bomo zdaj namah začeli pisati „gymnasija“, „technik“ itd.; jasno pa je, da moramo pisati različne nove moderne izraze znanstvenih strok čisto pristno; n. pr. medicinske, kemijske itd. („haimatoporphyrin“ i. dr); takim mednarodnim besedam moramo tudi mi odpreti vrata.

poznal neuspešnost svojega truda; sicer bi ne bil z zadnjo točko (§ 495) ovrigel vseh prejšnjih, češ, „da je najbolje, ako starodobna imena v imenovalniku ohranijo tudi v slovenščini svojo grško ali latinsko končnico“, a dostavil je oprezno: „kadar je po naših glasovnih pravilih to sploh dopustno“. Mi na to odgovorimo: „Ker naša jezikovna pravila tujih lastnih imen ne brigajo prav nič — saj so bila narejena brez našega sotrudništva in morajo ostati za vse čase in za vsakogar, kakršna so, če ne, postanejo mistifikacija: zato je vedno in načelno najbolje, da ohranijo ta imena v imenovalniku svojo obliko!“ — Ko bi to zadnje, itak najširše pravilo (glede imenovalnika) stalo v „Pravopisu“ na prvem, ne na zadnjem mestu, bi mi bili dandanes že na čistem, kajti za ostale sklone bi si ne nalagali tolikih skrbi; ti naj bodo kakršnikoli, da le vemo, kako se predmet, oseba itd. res imenuje. V sedanjem položaju pa smo študirali pravila, nihče se jih ni mogel naučiti, in če je mislil, da jih razume, in je skoval slovensko obliko za tujko, mu je bila ta udomačenka bolj tuja nego tujka! Vse, kar je v človeku zmožno odpora, se upira „pravilni“ — laži, da je Kastorjev brat bil „Poluk“ (§ 488), da bodi Zeuxis za Slovence „Cevksid“ (§ 488, celo proti § 472!), da je v Aziji reka „Tigrida“, da „Eros“ ne bodi več Eros, ampak „Erot“ i. t. d. Ko bi bili mi Slovenci sami na svetu, bi si lahko tako prikrajali „tujo“ last, ki bi tedaj seveda ne bila več — tuja. Zdaj se le smešimo, si škodujemo, mešamo pojme in si sami mečemo polena pod noge v napredku, in to celo pri predmetu, ki smo ga sicer (napram nemškimi, francoskimi, angleškimi imenom i. t. d.) že davno rešili povoljno. — Kdor kajpada le včasih naleti na kako tako ime, ta se bo res le za hip zdramil, a potem pojde ravnodušno dalje; kdor pa živi v teh imenih in mu je morda mnogo takih tujk prvokrat uvesti v slovensko družbo, ta bo v zadregi, ker si je v svesti, da hodi vijugasto pot in še niti ne ve, je li ta pot — prava; odgovoren pa je zanjo.

Preizkusil je vse te težkoče pisec teh vrst, ko je sestavljal grške in druge filološke učne knjige; preizkusil jih je tudi M. Pirc, spisujoč „Zgodovino starega veka“. Z dosedanjimi načeli ni bilo nikakega izhoda. Jaz sem (pri grških knjigah) ubral kompromisno pot: puščal sem tistim tujkam, ki so kolikor toliko že bile vpeljane v naš jezik, njih „našo“ obliko, a v oklepajih sem dodejal izvirno; pri povsem novih tujkah ali tudi pri takih, katerih „naš“ imenovalnik se od izvirnega tako oddaljuje, da pristne besede skoraj ni spoznati,

pri teh sem sprejel v slovenščino tuji nominativ neizpremenjen. Brez lukenj pa noben kompromis ni; tako tudi moj ne! In bil je le pomoč v sili, ker česa boljšega ob tedanjih razmerah ni bilo dobiti. — Podobno se postopa v Pirčevi knjigi vsaj v toliko, da se navajajo v oklepkih izvirne tujke.¹⁾

Ko me je delo iznova privedlo na to kočljivo polje in sem stal pred novimi zadregami, sem sklenil, po dogovoru z veščaki, posebno z dr. Antonom Breznikom, da se naj poskusi narediti konec tej zmedi. Ni treba drugega nego priznati, da bomo postopali nasproti grškim in latinskim lastnim imenom prav tako kakor nasproti tujkam drugih jezikov — in na jasnem smo, ker vsaj vemo, kaj hočemo; dočim doslej nismo vedeli, ali naj služi za naš imenovalnik deblo tujega imena (toda katero deblo? saj sta često dve, tudi po več, in če je prav le eno, mnogokrat jezikoslovci ne vedo, kako se pravzaprav glasi) ali naj odpahujemo končnice. Pa zopet: kaj je končnica? Koliko je naj odpahnemo?

* * *

Naposled sem se odločil za tale **pravila**, ki so v praksi uveljavljena tudi pri češčini.²⁾

1.) Tuji imenovalnik lastnega imena je tudi naš imenovalnik, tako da je temeljno nazivanje v slovenščini isto kakor v onih dveh jezikih.

2.) Tujka se prevzame iz pristnega njenega domovja: grška iz grščine, latinska iz latinščine, vselej s pristnimi glasovi.

Grške besede se torej ne sprejemajo polatinjene, ampak kakor se izvirno glase. V tem pogledu so posebno Čehi dosledni. Edino množinski grški končnici *-ai* in *-oi* se *vzameta* v latinski nadomestbi *-e* in *-i*.

3.) Prevzamejo se tuja imena z njih izvirnim pravopisom, grške z običajno transkripcijo.

Ostane torej podvajanje konsonantov (*ll*, *nn*, *ss*, *mm* itd.) in vpeljejo se črke: *y*, *ph*, *th*, *rh*, *oe*, *ae*³⁾, *qu*; namesto *x* in *ch* se

¹⁾ Zelo moti transkripcija „ch“; navadno se namreč tolmači kot *k*: „Keroneja“ (40), „Kerzonez“ (37, 40), Kafra (10), Kalkedon (43); pa: Hij (43). Ta transkripcija je napačna! Če pa je uveljavljena v navedenih zgledih („Hij“ je morda tiskovna pomota), bi se moralo tudi pisati Akil (ne Ahil 50), Akajci (ne Ahajci 55), Eskil (ne Eshil 83)!

²⁾ Glej katerokoli češko učno knjigo za klasične jezike.

³⁾ Le kot množinska množica je = *e*.

moreta rabiti naša istopomembna znaka *ks* in *h*, takisto se da *c*, kadar pomeni = *k*, nadomestiti s tem znakom samim.

Vem, da se bo ta predlog na prvi hip zdel prevraten; a vendar je sam ob sebi upravičen: koliko takih znakov rabimo pri francoskih, angleških in nemških tujkah, ne da bi se kdo spotikal! Vsak dan naleti nanje vsakdo, kdor čita naše liste; kak list pa čita vsakteri izmed nas. Ako puščamo tujkam njih črke, si jih bomo za polovico laglje zapomnili; saj bodo imele vedno enako lice, dočim je zdaj bilo res težko, obdržati v spominu pisavo tujke v izvirniku; vzemimo n. pr. besede: Sizif, Kira (mesto), Skila, Otris! Že v ljudski šoli se bo treba teh črk temeljito naučiti!

S temi tremi pravili je vsaka dvomljivost izključena; imena zdaj res vemo in znamo.

Opomba. Le narodska in družinska imena rabimo v slovenščini v brezkončniški obliki ali pa s slovenskimi obrazili; najnavadnejše besede so že udomačene. Torej: Karthaginec in Karthažan, Boiotec in Boiočan, Makedonec, Platajec, Lakedaimonec, Perzijec in Perzijan, Krotoniat in Krotonec, Pythagorejec; Sarmat, Aithiop, pa seveda: Rimljan, Grk, Athenec i. dr.

4.) Glede sklanje teh imen pripomnim a priori, da se mi ona zdi napram imenovalniku razmerno malo važna. Kdor si ne upa zadeti prikladne in pravilne (kje je ta pravilnost?) oblike, si bo včasih pomagal z dodejanim občnim imenom („mesto“, „otok“, „reka“ itd.) ali pa bo stavek presukal. — Po našem preudarku se priporoča postopati takole:

a) Enozložnice in dvožložnice ter besede s končajem na *-l*, *-r* in *-n* se sklanjajo z imenovalnikom kot deblom v vseh sklonih: Eros (Erosa, Erosu), Atlas, Atlasu itd. (Atlant, Atlanta bodi „Atlas“ kot knjiga!), Tiryns — Tirynsa, Thales — Thalesa, Ganges — Gangesa, Apollon — Apollona, Caesar — Caesarja (končni *r* se mehča) in dr.

Ako pa je pri kaki besedi drugačna oblika (n. pr. brez končnice, posebno *-us*, ozir. *-os*, ali kakor: Ceres — *Cerere*) postala že čisto navadna, potem se naj rabi ta.

Vokalno se končujoči nominativi moškega spola se dalje sklanjajo s pomočjo genitivnega debla (Cicero, Cicerona), oni ženskega spola pa po a-sklanji (Kalypso, Kalypse).

b) Tudi večžložnice se morejo sklanjati na podstavi imenovalnika; uho bi se taki sklanji hitro privadilo. Če se nam pa upira, vzemimo za podstavo ali genitivovo deblo (Karthago — Karthage ali Karthagine) ali pa odpahnimo v nominativu končni zlog:

kadar stoji pred njim vokal, se veže ta vokal z *j* s končnicami (Menelaos — Menelaja); pri onih na *-kles* se odpadne samo *-s*, potem takisto zaobesijo *-j* (Pelopidas — Pelopida — Pelopidu i. t. d.; pa: Perikles — Perikleja itd.). Končnica *-us* in sorodna ji grška *-os* (ter *-um*, oz. *-on*) tudi tu redno odpadeta.

Več podrobnosti tu zbok pičlega prostora ne morem navajati. Sklanjo bo sicer vsakdo, kdor ima količkaj jezikovnega čuta, zadel sam ob sebi. Za sklanjo bi mu tudi deloma služila navedena Levčeva pravila; zaradi sigurnosti pa se priporoča, začasno poleg imenovalnika teh lastnih imen navesti še genitiv, da bo vsakdo spoznal sklanjo; torej baš naopak, kakor je bilo doslej navada. Posedanji običaj bo prirodni.

Tu razloženi način uvajajmo v učne knjige in se ga držimo v strokovnih spisih; šola in strokovnost z dosedanjo navado ne moreta izhajati. V drugodnih spisih se pač ne bodo ravnali dosledno po novem načelu; različni nameni zahtevajo raznih ozirov; a eno bo vsaj trdno stalo: možno bo držati se prirodnega in v jezikovnem razvoju ležečega zakona.¹⁾

pravila za lastna imena, ki iz leta 1826 so poje, neravnega
¹⁾ Že danes mi je mogoče zabeležiti dva primera, v katerih se je obnesel naš sistem: Dr. Arnejc je v „Nastavnem Vjesniku“ XVIII. 1910, 417 idd. v svoji razpravi „Doneski k zgodovini grške elegije“ pisal lastna imena vseskozi tako, kakor smo pisavo tu priporočali (Smyrnajci, Gyges, Lysimahos, Kimmerijci itd.); in Aškerc je v svoji knjigi „Akropolis in piramide“ pisal veliko število klasičnih imen tudi po naših pravilih. Saj stoji že v naslovu „Akropolis“ (ne obična „Akropola“, oz. „Akropolje“); nadalje: Phryne (na strani 125 in večkrat), „uboga Lais“ (115), Keramejkos (115), Praksiteles (132), Erosa (134), Perikles (136), Hades (140), Parthenon (107, 111), na Knidosu (141), Demeter (113, ne Demetra) itd. Dosledne te rabe pri pesniku tudi ne pričakujemo; pesnik ima svoje pravice. — Dosledna pa je taka raba v čeških latinskih vadnicah; n. pr. Achilleus, Aigina, Aithiop, Agathokles v Syrakusách, Agis, Alkibiades, Artemision, Kadmos, Byzantion, Kanusium, Cheilon, Kition, Kodros, Korinthos, Kypros, Daidalos, Damokles itd. Pri mnogih imenih slovar (Hrbek-Hrubý I.) niti ne natiskuje oblik za Cehe; saj velja latinska tudi za češčino. Vedno pa so navedena imena, ki so vzeta iz grščine; kajti že prvošolec se nauči grških izvirnic. Nedoslednosti so zelo redke.

Srečanja.

Spisala Marica.

lišala sem o njej že некоč v tujini. Svet rad oznanjuje naše ime, če smo se kdaj predrznili pogledati globlje v skrivnosti življenja, in rad nam šteje v greh, če smo posegli v življenju po prepovedanem, nam neskončno vabljevem, a od njega že davno okušanem.

Torej že некоč sem slišala imenovati njeno ime v neki žalostni historiji, o kateri pa so ljudje rekli, da je bila silno pregrešna. Takrat se mi je zahotelo, da bi se sešla ž njo kdaj v življenju. Zgodilo se je po dveh letih. Srečali sva se nepričakovano, se spoznali, a ostali hladni med seboj. Povabila me je k sebi, a zdelo se mi je, da moram na tem mrzlem obrazu čitati: „Ne hodi! Najraje sem sama“. In nisem šla.

Drugič me ni več vabila in menila sem, da sem ji pač naredila uslugo, ker nisem prišla.

Vabili so me tudi drugi. Našla sem gospo, ki bi naj bila moja sestrična. Sladka je znala biti ta sestrična, postreči je znala in prikleniti človeka nase. Zlasti pa je znala skrivati samo sebe. Vse, kar je pripovedovala, je bilo v tako naravnem slogu in tonu, da se prav nič ni razodeval njen posebni namen.

Kakor mnogi, dokler je niso spoznali, sem postala tudi jaz njena žrtev. Posegla je s smelo roko v mojo srečo in mi jo iztrgala iz duše, najprej s sladkim smehom, potem z zlobno naslodo.

Bili so dnevi, ko sem ji zaupala mnogo, — preveč. Kadar je človek sam in s polno dušo, rad zaupa prvemu, ki ga posluša in tolaži, ne da bi vprašal mnogo, kako je v duši onega.

Spoznala me je in morda je bila tega vesela, a jaz nje še nisem spoznala.

Zahajala sem v samotnih urah tja in bila odkritosrčna. Mladi ljudje so včasi slepi in neizkušeni v svojem zaupanju. Sami si ustvarijo nesrečo, jo negujejo skrbno in ji darujejo nevede svoje sanje in mir svoje duše. In taka mlada duša mora biti taki izkušeni sestrični posebno sladka igračica, osobito pa, če je taka sestrična gospa poštarjeva.

Meglenega zimskega dne smo dirjali na saneh preko sneženih in mrtvih poljan. Bila je tudi Vera, moja samevajoča koleginja. V zadnjih dneh sva se zblížali in postali skoraj prijateljici. Ne vem, kako je prišlo. Postala mi je naenkrat tako draga, da bi jo prosila odpuščanja, ker nisem prišla že prej. Govorila je malo, a v njenih besedah je zvenelo gorje in preplakana bol. V njenem glasu je drhtelo nekaj kakor strah iz davno minolih dni in v očeh, ki so bile navadno mirne, kakor bi se bila naselila vanje pokora in kes, je zagorelo včasih v hipnem žaru, kakor vzplapola ugasujoče upanje. Potem je bilo v njih zopet vse hladno in mirno, ostalo je le žalostno očitjanje: „Zakaj te ni bilo že prej? Bila sem tako sama!“

Tako se mi je usmilila. Bila je sama kakor jaz, zato sem jo lahko umela. Menila je pač, da sem zadovoljna v svoji družbi, a ni vedela, kako sem včasih trpela, ker sem videla, da me nihče ne ume.

Sani so drčale skozi snežno plan in srebrni zvoki kraguljčkov so odmevali v večerni mrak. Naposled smo se ustavili v mestu. —

„Čemu sem prišla na ta večer?“ sem se vpraševala in nisem si znala odgovora. Človek se spomni v samotni uri nekdanjih lepih večerov in zahrepeni v njih šum in sijaj. Ponudi se priložnost in gre. V duši mu plavajo prizori iz minolosti in v sladkih sanjah se niti ne domisli, da bi ga utegnilo njegovo pričakovanje goljufati. Pride tja, pa pogreša nekoga in v hipu se zave, da tukaj ne uteši hrepenenja, da je pred njim nov, tuj svet, ki v njem ne more biti srečen, da se oni večeri iz davnosti ne ponovijo morda nikdar več. Žalostno mu je v duši in v obupu se vrže v vrvenje novega, tujega sveta, da bi pozabil. Tako je bilo z menoj. Ozrla sem se po Veri in brala na njenem obrazu iste misli. —

Utrujeni sva se vračali in čutili, da naju je današnja prevara še bolj zblížala.

„Pridi!“

„Pridem, Vera!“ —

„Povej mi sedaj, Marica, zakaj te ni bilo že prej,“ je govorila tiho, ko sem prišla.

„Ker sem menila, da si najraje sama. Občevala nisi z nikomer; kako naj vem, če bi z menoj hotela.“

„Tukaj ni ljudi, ki bi jim človek lahko zaupal; poznam jih: sladkajo se človeku, nastavljajo mu zanjke, in kadar je njih, mu prav sladko zaupajo, da mora hoditi po potih, koder bodo oni hoteli, sicer se bo kesal.“

„Poznaš jih. Zakaj me nisi posvarila?“

„Ne bi mi bila verjela. Saj sem vedela, da jih sama spoznaš. Sicer pa sem ti skoraj privoščila to razočaranje — zakaj pa te ni bilo!“

„Zdaj sem tukaj in nič več ne pojdem proč. Vedno sem pre-mišljevala, kako pač moreš nositi sama vse gorje, ki je zapisano na tvojem obrazu. Glej, iskala sem vedno družbe. Imeti sem morala človeka, ki sem mu pripovedovala o solnčnih dneh, ki so prešli že davno, in me je umel; človeka, ki sem mu tožila o samoti zdanjih dni, o bolni duši in njenem hrepenenju, in je čutil z menoj. In ne veš, kako mi je hudo, ker sem mnogo zaupala nevredni ženski. Sedaj se smeje za menoj, s prstom kaže na dni moje sreče in se jim roga in s satanskim veseljem pripoveduje o moji boli. Še nikdar nisem sovražila človeka, — to žensko sovražim.“

„Nikar se ne razburjaj, to ni še najhujše. Jaz na primer sem doživela še mnogo hujšega. Pa nič ne tožim, sama nosim svoje gorje, saj ga morem umeti le sama.“

„In misliš, Vera, da bi te jaz ne umela?“

„Najbrž ne, vsaj popolnoma ne. Nikdar še nisi bila tako varana, tako obrekovana, tako zasmehovana, tako zavržena. Če sem pozneje včasi premišljevala, kako sem bila v onih dneh uboga, kako razočarana, ko sem se zbudila iz lepih sanj in videla, da je vse mrtvo, vse ubito okrog mene, sem se čudila, da sem jih preživela. Toda življenje mi je postalo takrat težka naloga. Ljudje pa so mi pravili slabo o človeku, ki sem mu dala nekoč srce z vso njegovo ljubeznijo. Poniževalni in sramotni da so bili njegovi nameni in sedaj da me je zatajil in se mi roga pred svetom. In jaz sem slednjič verjela. Verjela sem, ker ga ni bilo, da bi se opravičil, da bi videl mojo bedo in moj strah. In ker ga ni bilo, sem ga skoraj zasovražila. Ni treba, da pride še kdaj, sem mislila v obupu, nočen, da pride, sem klicala v strahu, da je vse res, kar so mi pravili. V obupu in solzah so mi minevali dnevi, a skrivala sem svojo bol. Nihče ne sme vedeti, da plakam; razlagali bi si moje solze napačno in se naslajali ob njih. Trpela sem in čakala, da pozabim njega, ki mi je bil vse na svetu, ki sem mu žrtvovala vse one lepe dni, a je odšel in me pozabil. Pozabiti! A sama sem bila in nisem mogla pozabiti. V družbo, da se raztresem in razvedrim! Ona mi da novih, lepših misli, ona me ozdravi.“

Prišlo je in ne vem, kako. Prišel je človek, ki je videl, da sem sama in zapuščena, in hotel ostati pri meni, da me ne bo več strah. Moja duša se je branila, srce je bilo hladno, nič ni bilo v njem

Ljubezni zanj, a nekaj me je vabilo ven iz mračnih dni, tja ven na solnčne poti, kjer ni solza in tožba, kjer zveni pomladna pesem skozi majev dan. In duša je bila omamljena, v nemoči se je vdala in sledila sladkemu vabilu. „Tam pozabiš,“ ji je šepetalo nekaj, „tam najdeš nove sreče. Pridi, pridi!“ In takrat sem odšla. Sreče ni bilo. Hodila sem poti, ki me je vodil po njih; bile so dolge in njih konca ni bilo nikjer. Malo rož je cvelo ob teh potih in pravil mi je, da je že mnogokrat hodil po njih, pa je včasih pohodil katero cvetko. „Sicer pa tako delajo vsi,“ je pristavil rezko. „Saj drugega užitka pač ni na teh dolgih potih in cvetke, te cvetke so naše. Nekateri so zadovoljni, da jih samo občudujejo, sklonijo se včasih v posvečenih trenutkih h kateri in jo poljubijo na deviški cvet. Ne rečem, lepo je to, a enolično in človek se naveliča. Ko sem šel prvič te poti, sem delal tudi jaz tako; vse mi je bilo nedeljsko, sveto in praznično in bal sem se oskruniti to posvečenost. Tako človek misli, dokler še priznava greh. In to delajo le jako mladi in pa jako stari ljudje. Prvi ga še niso okusili, drugi so se ga naveličali. Ne zameri, da ob teh potih manjka že mnogo cvetov, nisem več jako mlad.“

„In čemu si me vabil? Kaj imaš zame?“

„Dovolj je še, le ostani, zate je še dovolj. Dam ti sreče, ki je še tukaj, dam ti cvetja, ki še ni pohojeno in velo, dam ti pomladnih žarkov, ki jih še ni zakrila megla, in pozabila boš svojo bol. Saj si prišla, da bi pozabila.“

„Da, prišla sem zato, a prišla sem tudi iskat sreče. In glej, ko sem nekoč iskala srečo, sem prišla na poti, ki so bile vse drugačne. Tam je vse blestelo v plamenečih žarkih, tam je drhtelo ožarjeno cvetje v mehkih zefirjih, tam je zvenela neskončno lepa pesem mladih dni in solnčne sreče. Na cvetju je blestela kristalna rosa, nabirala sem jo v zlato čašo in pila, pila opojni nektar. Moja duša je bila pijana in mrla je v blaženih sanjah sredi sladkega hrepenenja. To je bila sreča! Na tvojih potih veje hlad in tam v daljavi vidim sive megle, ki se plazijo preko venočih cvetov. Če pridem tja, še solnčnih žarkov ne bo več in še ti redki cvetovi bodo klonili žalostno svoje glavice. Na tvojih potih ni sreče. Oprosti, odhajam!“

„In kam hočeš sedaj? Ne hodi, ostani, dam ti —“

„Ne maram! Vrnem se v svojo osamelost, v svoje žalne spomine; ne maram pozabiti, ne maram — bilo je lepo takrat in bila sem srečna.“

„Govoril je še nekaj o sreči, ki mi jo je hotel dati, a nisem ga več poslušala. Odšla sem in nisem zahrepenela več po novi sreči. Vidiš, tako je v moji duši še danes. Po onem drugem srečanju sem bolna še bolj. Me razumeš?“

„Razumem, Vera. O, tudi jaz sem živela že lepe solnčne dni, ki so prešli, tudi jaz nosim v duši dvom in obup.“

„Ti? A jaz sem te skoraj zavidala; zdelo se mi je, da si zelo srečna. Slišala sem, kako si včasih igrala na gosli in pela; bilo mi je vsakokrat še huje.“

„Da, igrala in pela, Vera, a kako je bilo v meni! Veš, kadar sem žalostna, moram peti. Sicer pa si slišala malokdaj veselo pesem.“

„Da, čudila sem se včasih, a so ljudje, ki ljubijo otožne pesmi, zato o tem nisem razmišljala. Žalostna si torej včasih in zakaj?“

„Žalujem kakor ti po izgubljenem rajju.“

„Saj ti ga nisi izgubila?“

„Sem ga in ga nisem. Izgubila sem ga, ker so ostali vsi oni solnčni dnevi tam na južnih tleh, a jaz sem morala sem na sever med mrzle ljudi, kjer ni zame prelestne čaše napoja, ki sem ga pila v onih dneh, ko se je smejala vesna nad pokrajino. Čaša bolesti mi je bila pripravljena v teh mračnih dneh, in kadar pijem iz nje, moram zapeti spev o bolnem hrepenenju.“

„Nisem ga izgubila, ker vem, da me oni dnevi še čakajo, da prelestnih čaš napoj še ni izpit. Upam, a to upanje je bolno in v njem trpi moja duša.“

„Lepo je tako trpljenje. Pač si še vedno srečna, ker varana še nisi bila.“

„Ah, morda je bila moja prevara hujša od tvoje! Glej, imela sem nekdanj tako lepe sanje o življenju in svetu. In svete so mi bile te sanje, zato sem jih čuvala, da jih zaupam kdaj človeku, ki bi jih umel in bi jih bil vreden. — Prišel je nekoč, znal je govoriti, kakor še do tedaj nisem slišala, znal je prodreti v moje tajne in rahlo, rahlo je potrkal na vrata moje duše, odprl jih, vstopil in odnesel njene sanje s seboj v svet. In namesto sanj sem imela dušo polno hrepenenja. Za njim so šle vse moje misli, za njim je klicala moja duša, in ko me je vprašal, če hočem na njegove poti, ki je razlit preko njih solnčni dan, sem trepetaje in plaho stopila v novi svet. Posul je po potih, koder sva hodila, sanj, ki mi jih je ukradel, in srečna sem bila, ker sem jih smela zopet zreti. Hodila sva preko rosnih dni in plameneči žarki so slišali mnoge prisege in nagajivo so se smejali.“

Pa prihrumeli so viharji in moje sanje so se izgubljale ne vem kam. Izgubljale so se, ker jih ni hotel varovati. Še vesel je bil, da jih ni bilo več, ker so mu bile previsoke in prešerne. Hotel je, da se naučim živeti brez sanj. In vse moje mišljenje, vsi moji nazori, vse mu je bilo previsoko, preveč fantastno. Hotel je preustvariti mojo dušo; proč s sanjami, proč s poezijo, resna proza naj mi bo življenje. Takrat je švignila temna misel preko moje poti in vedela sem, da on ni bil tisti, ki so mu bile namenjene sanje škrlatne zarje mojih mladih dni. Ni jih umel, zato jih je uničil, bile so mu v napotje, zato proč z njimi, a bol moje duše mu ni bila mar.

Strah me je bilo bodočih dni; vedela sem, da pri njem, ki mi je vzel mladostni zaklad in mi ga ne more vrniti več, ne najdem sreče. Čutil je morda, kako je v meni, in mi celo pomagal, da sem našla poti in odšla. In kako nizka je bila ta njegova pomoč! Bila so v njej očitanja, ki so mi pričala, da me ni nikdar umel. Česar ni našel pri meni, vse to je našel pri drugi. A jaz sem odšla v meglene dni s prazno dušo.

Vidiš, to je prevara mojih mladih dni, to je smrt mojih prvih sanj. Hodila sem potem ob grobovih, nad katerimi so žalno klonile ciprese, hodila po jesenskih gajih, ki je v njih že davno utihnil slavec, hodila preko požetih njiv, ki so mrtve ležale pod sivimi meglami, in moja duša je bila bolna. Zato te tako umejem, Vera.“

„To je bilo nekoč, a zdaj je pozabljeno. Saj si pozneje našla novo srečo.“

„Da, pozabljeno! Le včasih mi še kane solza na one drage grobove in le včasih se še vzdigne v meni vihar in duša kliče po osveti za smrt svojih mladih dni. In tudi tega bi ne bilo več, a iz umiranja mojih sanj se je rodilo prokletstvo, ki me zasleduje še danes.

Glej, takrat, ko sem hodila s prazno dušo preko grobov, sem se zarotila, da ne stopim več na poti, kjer se išče sreča. Moja duša ni imela drugega nego bol in bi ne mogla nikogar več osrečiti. Sama sem hodila svoje žalostne poti in ljudje, ki sem jih srečavala, me niso umeli. —

Pripeljala me je pot mimo človeka, ki je počival ob cestnem kamenu in čakal. Ozrl se je po meni in v njegovih očeh sem brala znano bol. — Torej vendar človek, ki bi me morda umel... Odšla sem in prišel je za menoj. V njegovem pozdravu je drhtela bolelost in spoznala sem, da je hodil žalostne poti kakor jaz. Našli sta se sorodni duši sredi jesenskih gajev v mračnih dneh.

Na tej žalostni poti mi je pripovedoval svojo žalostno povest. Vem, težka mu je bila ta izpoved, ker ni bilo kesa v duši. Pravil mi je o obupnih nočeh, ko je stal zbeغان pred svojo dušo in se vpraševal, kaj sedaj. Bile so za njim temne noči, v katerih je stokala njegova ranjena duša, a vmes se mu je rogal demonski zasmeh nje, ki jo je nekoč ljubil. Raztrgana je bila sedaj njegova duša in ni mogel pozabiti, da jo je ljubil. In ljudje ga niso umeli kakor ona ne. A moja duša ga je umela in vzdrtela je, ko je brala v njegovih očeh zgodbo, ki je bila ž njim. Videla sem njegov brezizrazni, megleni pogled, ki je bilo v njem malo upanja v prihodnost, ki je mrtva in mrzla ležala pred njim in bi se i ta le posmehovala jasnim zvezdam, ki jih ni nikdar zrl, a jih je sanjala njegova duša.

Malo sva govorila, in ko sem ga vprašala: „Kam, prijatelj, tako samotni skozi mrtvi gaj?“ je odgovoril, kakor bi se bil vzdramil iz globokih sanj: „Ne vem. Široka je pot, po njej grem, kam, ne vprašam“. A vem, da takrat ni več sanjal, le njegove misli so se mudile ob nemih grobovih lepih sanj, zato so bili njegovi pogledi plahi. Takrat sem spoznala vso bedo, ki jo je doživel, in videla, da tudi v njegovi duši umira ves up in hrepenenje.

Trudna in ranjena sva stopala po jesenskih potih. Plašni so bili najini pogledi, ko sva zrla preko ceste na požete njive, ki so nad njimi žareli ugasujoči prameni jesenskega solnca.

Pripovedoval mi je o poletnih dneh, ko je sredi visokih njiv stalo zlato solnce in ni bilo nobenega oblaka na nebu, ko je v opojnem vzduhu šumelo valovito klasje in je bil sam. Takrat da je plulo življenje okrog njega in ni hotel planiti vanje. Odhajal je že, ko je zaslišal glas — medli vzdih — okrenil je in samotna in pusta pot ga je vodila skozi umirajoče gaje, v katerih me je srečal. V mojih očeh da je videl trpljenje in videl je, kako sem sklonila glavo, kakor bi bila hotela prikriti vso bol. Govoril mi je o sočutju, ki ga je videl v mojih očeh in ga ni bil vaju v svetu, ga ni mogel pojmiti, ker ga njegova duša še ni okusila.

Vzljubil me je, a žalostna je bila najina pot, hladni najini dnevi in bolna duša, s katero me je ljubil.

Vzljubila sem ga, ker je bila i v meni bolna duša in ker so bile tudi moje poti mračne in žalostne. Pripovedovala sem mu žalostno historijo svojih mladih dni, razumel me je in mi ni ničesar očital.

In moja duša ni več verovala v solnce, a njemu sem govorila o njegovih toplih žarkih, nisem več sanjala o cvetočih poljanah, a

sem hotela vzbuditi v njem element spečih sil, da bi vstale in si ustvarile življenje, kakršnega je človek vreden. V žalnih molih so stokali moji spevi, a sem hotela, da bi zavriskale njegove strune v razkošni pesmi, ki bi ogrevala njegove mlade dni. A ni zapel veselo, ker se je bal, da bi morda sredi razkošne pesmi zaplakala žalna struna in izdala bol njegove duše in bi kanila njemu in meni solza iz očesa na prašno cesto, da bi jo drugi skrunili, ker ni vsem sveto, kar je nama.

In jaz sem ga tolažila in on je veroval mojim besedam in me ljubil. A še je bila žalostna njegova duša in svarila je: „Ne hodi, dolga je pot!“ in zopet prosila: „Ostani!“

Stopila sem v misterij njegovih mladih dni in najine trate so ozelenele. Zastrle so oko trudne trepalnice in zasanjala sva o novem življenju in upala v srečo in jo plaho pričakovala.

In jaz sem pozabila nekdanjo bol, on je morda ni pozabil. A bili so dnevi, ko sva bila srečna, zdaj jih ni več. Ločila naju je usoda.

In med takrat in danes je še mnogo, mnogo. Padla je temna senca prokletstva iz onih davnih dni na najine poti. Se li srečava še kdaj? In kako bo najino srečanje?“

„Da, človek se smeje, a . . .“

„Moje steze so žalostne, sama sem in strah me je samote. Zakaj je pač moralo tako priti? — Žarel je zapad — zahajalo je solnce, moj dan, in duša je zakričala v boli in strahu, a jaz sem molčala, in še se nisem naveličala dneva, še nisem sita življenja, saj sem še mlada, meni se hoče solnca in ljubezni!

Vse je prešlo. A včasih pridejo trenotki, polni moči in upanja v življenje. Vse gorje mi je velik in mučen sen, vzbujam se iz tega sna in izza gora vstaja dan, ves ožarjen s plamtečo zarjo, z upanjem moje duše. V smehu zadrhti poljoča duša v blesteči dan. Planila bi v kipeče žarke in žejna bi pila, pila zlate čaše kipeči napoj. Iztegnem plaho roko in tedaj vztrepeta blesteči dan, vzkipi peneči napoj in vse se pogrezne, vame pa zre nemi mrak in v dušo gre sen gorja in boli. Tako je moje upanje.

Pot žalosti in prevar hodi samotna duša in le pozne krikanteme cveto ob grobovih, a ona je zapuščena in osamljena, kakor izgubljen vzdih, ki je zablodil v svet, ki ga ne razume.

Tavam ob grobovih in — včasih se tudi smejem ob njih, včasih tudi zapojem spev življenja ob hiši mrtvih; morda je ironija? In vstane iz grobov v polnočnih urah, v tistih urah duhov prerano pokopana mladost in plaka plač, neutešen, ki ga slišijo le izvoljeni. —

Hoče, da pozabim, ker mu je laglje živeti, če ve, da se ga ne spominjam ne z jezo, ne z ljubeznijo v srcu. Rada bi, ker hoče on tako, a spomina na solnčni dan ni moči zatreti v bolni duši. In čemu z jezo? Saj on ni kriv, kakor jaz ne, da je zašlo najino solnce in da se križajo najine poti. A spomin ostane; spominjam se ga z boljo v trpeči duši, ko grem svojo samotno pot, in le gluha tema ve, kaj nosim v njej, in le žalost spremlja moj samotni korak.“

Paberki o Korytku in dobi njegovega delovanja v Ljubljani.

Dr. F. Kidrič.

(Dalje.)

udi v narodnokulturnih in filoloških nazorih se je kazal Vraz prve tri četrti leta ljubljanskim literatom zagovornika načela: med desetimi kranjskimi eno ilirsko. In ker ni v „Danici“ ves ta čas nič njegovega izšlo, so se morali zdeti njegovi slovenski slovestveni načrti tem bolj težišče njegovih literarnih zanimanj. Z vso vnemo je poudarjal potrebo emancipacije slovenstva od nemštva. Po pravici je zaklical Prešernu, ki mu je bil poslal svoj nemški prevod Mickiewiczeve „Resignacye“, a pozval njega, naj prevaja Mickiewicza v slovenščino: ¹⁾ „Tvoj prevod bi smel biti slovenski. Zakaj bi se nosila voda v morje?“ ²⁾ Izvajal je za slovenskega pisatelja popolnoma logično, da „se more rešiti narod le s pomočjo svojega jezika popolne nenravnosti, da brez vpoštevanja jezika ni narodnega čuvstva, brez narodnega čuvstva ne čednosti — razen morda ponižnosti in slepega strahu pred Bogom itd.“, ter dodal na rovaš nemškutarije še danes veljavni ugovor: „Nekateri menijo sicer še vedno, da se lahko doseže vse z nemščino. In kaj se je od Jožefa sem izvršilo? Vzgjati narod v tujem jeziku se pravi nekako toliko kakor hoteti doseči, naj rodi vinska trta

¹⁾ Prešeren Vrazu 4. III, 1837, Letopis Mat. Slov. 1877, 160.

²⁾ Vraz Prešernu 16—26. III. 1837, Kor O 388.

boljši sad, ako cepiš nanjo oreh ali jabelko. Tuj cepič ali usahne, ali pa odtegne vinski trti potrebno hrano, dočim bode sam vendar le samo borno životaril. Ako hočemo naše ljudstvo izobraziti, se more to zgoditi le v maternem jeziku . . .“¹⁾

Med 25. februarjem in 11. marcem 1837 je izšel v „Danici“ pod psevdonimom „Bratomira Dolinskoga“ v treh številkah blatnograjskega župnika Urbana Jarnika „Dopis iz Koruške“, prvi javni glas, kjer je preciziral Slovenec svoje stališče proti stremljenjem ilirizma. In Gaj je lahko kljub vsej Jarnikovi domorodni toploti uvidel, da gresta njuna pota narazen. Jarnikov načrt je bil, naj uvedejo Slovenci hrvaški *i* mesto *ino* ali *in*, *z* valnik, imperfekt, orodnik brez *s* s končnico *-om* mesto *-am* v jedninskem številu, *pri* mesto *per* in pa *-e* mesto *-ijo* v 3. osebi množine, Hrvati pa slovenske sklonove končnice mesto svojih *-ima*, *-ama*, sicer pa naj ostane vsak pri svojem in za dogleden čas dvoje pismenih jezikov: „Nijedno naše narčje nesme u drugom otonuti, nego svaki neka prime od drugoga ono, što iz sveobćih pravilah slavjanskoga jezika za najbolje opoznava . . .“ (Str. 38). Udejevitvev predloga ne bi bila dovedla niti do dveh, še manj pa do enega enotnega literarnega jezika v Iliriji, pač pa bi bila odprla nastožaj vrata vsakojakim „najboljim“ poznavalcem „sveobćih pravilah slavjanskoga jezika“, ki bi se bili oglašali vedno zopet z novimi posebnostmi. Gaj ni v „Danici“ tudi niti najmanj kazal, da bi se hotel ravnati po zahtevah, ki jih je napisal Jarnik na hrvaško adresu. A Vraz, ki je zvedel o Jarnikovih namerah že leta 1836., najprej jeseni od nekega Korošca²⁾, pozneje pa iz pisma Jarnika samega³⁾, ter obsodil proti Gaju že na prvi glas o Jarnikovi nakani vsako samovoljno in nasilno „približevanje“ ilirskega literarnega jezika kajkavščini ali slovenščini,⁴⁾ je imel proti ljubljanskemu pobratimu za Jarnikov korak polna usta same hvale ter priporočil Prešernu z nekako čudnimi migljaji, naj sledi primeri Bratomira Dolinskega in napiše tudi kaj za „Danico“: „Ta božanstveni mož (Bratomir Dolinski) ne more biti nikdo drugi nego gospod Jarnik, slog članka govori zanj in razven tega še vedno dvomim, da bi živel tam (= na Koroškem) razven njega še mož, čigar duh bi se mogel dvigniti preko mej in črt, ki jih je zarisal med nami Jugoslovani slabi človek, ter se drznil ozreti na nam od

¹⁾ Vraz Prešernu 1. VIII. 1837, Kor O 340.

²⁾ Vraz Gaju 10. XI. 1836, Gradja VI, 312–313.

³⁾ Jarnik Vrazu 5. XII. 1836, Letopis Mat. Slov. 1877, 151.

⁴⁾ Vraz Gaju 10. XI. 1836, Gradje VI, 313.

Boga vtisnjeni značaj, ki je pri vseh isti. — Ti bi tudi lahko spravil dobro stvar Ilirije za par stopenj više, če bi početje Ilircev v pismu gospodu Gaju ali v posebnem za Danico določenem članku javno pohvalil. Članek bi moral biti seveda zelo panegiričen, kajti Danica ostane pač ženskega spola, čeravno nadkriljuje navadne babnice; pritočiti bi moral mnogokaj o svobodi, domovini, narodnosti, edinstvu — omiljeno z besedami o Bogu in blagoslovu avstrijske cesarske hiše. Slika takih barv bi Ilirce (Hrvate, Slavonce, Dalmatince, Srbe), pri katerih je vse srce, gotovo vradostila, da bi pozabili vsiljene predsodke o svojih severnih bratih. Udejevtvi, ljubi prijatelj, moj predlog, če ni v zvezi s premnogo odrečivami.¹⁾ In ko je na to Prešeren menil, da pisec članka ni Jarnik, ampak dr. Jakob Zupan, Vrazov predlog pa odbil z odkritosrčnim izgovorom, da „ne razume hrvaški“ in da bi „mogel sotrudnike »Danice« le površno pohvaliti“,²⁾ je zabelil Vraz zatrdilo, da je avtor članka v resnici Jarnik, zopet s pohvalo, češ, Jarnik se je prvi javno zavzel za enotnost slovenskega literarnega jezika . . .³⁾

Da mislita Vraz in njegov krog resno na združitev Slovencev s Hrvati v češko-ilirskem pravopisu, ki si ga Jarnik še ni upal priporočati,⁴⁾ je moralo postati jasno ljubljanskim literatom vsaj že v drugi polovici marca 1837, ko je poslal Vraz Prešernu v gajici prepis slovenskih narodnih pesmi za Grüna (gl. spredaj 364—365); še jasnejše jim je postalo to iz Vrazovega pisma Kastelcu z dne 10. junija i. l., kjer je javil, da bo izdajalo tudi novo knjižno društvo svoje knjige v novem pravopisu (Zvon XXII, 544). Gledé literarnega slovenskega jezika samega je pisal 10. junija 1837 Kastelcu: „Kaj je vzrok, da se v pisavi tako zelo oddaljujemo, t. j., da često jaz Vas, Vi pa mene ne razumete? Vzrok tiči pač samo in jedino v priprostem vzroku, da me Vi niti ne vprašate, kam hočem, niti mi ne odgovorite, če se drznem jaz Vas vprašati, kam mislite kreniti.“ (Preš. ostalina.) Videti je, da je govoril Vraz v pismih Kastelcu mnogo o potrebi medsebojnega zblizanja Slovanov sploh, posebno pa še o potrebi enotnega slovenskega pismenega jezika z vpoštevanjem onih posebnosti štajerske slovenščine, katere je zahteval tudi ozir na druge Slovane, zlasti sosednje Hrvate. Ko je odgovoril mesto indolentnega Kastelca Prešeren, pa zavil stvari tako, kakor da gre

¹⁾ Vraz Prešernu 2. IV. 1837, Prešernova ostalina.

²⁾ Prešeren Vrazu 10. VI. — 1. VII. 1837, Letopis Mat. Slov. 1877, 159.

³⁾ Vraz Prešernu 1. VIII. 1837, Kor O 338.

⁴⁾ Jarnik Gaju 22. X. 1836, Gradja VI, 89.

Vrazu za proglašenje štajerske slovenščine kot edinega slovanskega literarnega jezika, češ: „Združitev vseh Slovanov v enem literarnem ostane najbrž pobožna želja. Ne posreči se Vam pač, da bi dvignili štajersko-hrvaški dijalekt na filološki avtokratski prestol. Vendar tudi obratno stremljenje je boljše nego apatija proti vsemu domorodnemu“,¹⁾ je zavrnil Vraz pretiravanja, pozval se na pr. Čopa in Jarnika, razvil zopet v celoti svoje „lingvistične principe“²⁾ za slovensko literaturo ter naglasil neobhodno potrebo, da pride enotnost vsaj v oblikoslovje slovenskega literarnega jezika: „Pišeš mi o spojitvi vseh slovanskih narečij v eden splošen pismen jezik, čigar uresničitev da nam ugaja. Ne gojim te lepe želje in nisem mislil na njo niti v svojih mladih letih, ko sem veroval še v marsikaj mladostnega, neizvedljivega. Še oddaljenejša mi je vera, da bi videl kedaj naše vzhodnoštajersko narečje povzdignjeno do te avtokratije. In da Te o rečenem popolnoma prepričam, izjavljam odkrito, da nadkriljuje po izvirnosti Vaš kranjski ljudski dijalekt štajerskoslovenskega. Pravim, da je vzprejelo naše narečje zlasti ob meji mnogo hrvaških zvez — nočem pa s tem tudi pisave kranjskih pisateljev popolnoma odobravati, ker je za Štajerca in ogerskega Slovenca docela neprebavljiva. Moje dosedanje stremljenje, ki se more imenovati morda ne povsem pravilno — ne pa naopačno, je šlo samo za tem, da se prinese enotnost v obliko jezika, ki jo imenujem pisavo. To stremljenje pa ne korenini morda v kaki kaprici moje glave, ampak je želja mnogo dobromislečih, ki je pa razven gospoda Jarnika . . . še nobeden ni izgovoril. Gospod Čop, nepozabljivi nam mentor, je čutil isto potrebo . . . Često sem čital doma kranjske knjige svojim domačim, razumeli pa me ali sploh niso, ali pa le za silo. Nato sem poskusil čitati iste (knjige) po našem izgovoru, privzel zamolkli *i* v *srota* itd. in *e*, spremenil pisan *i* v *e* pri *kupiz*, *vujiz*, *lahik*, *kratik*, kakor pri nas polno *zveni*, *namreč* z *é*, in na moje veliko veselje so me popolnoma razumeli — izvzemši nekatere korenske besede, ki pri nas niso v navadi, n. pr. *perft* (*humus*), *zali* (*formosus*) etc. In ne dvomim, da morete rabiti naše knjige za ljudstvo, če jih daste ljudstvu v roke, ker temu je pač vsejedno, izpušča li *i* ali *e*, zlasti pri akcentuaciji, ki jo je predložil Čop in ki jo upotrebljavaš *Ti*, kjer ostajajo nenaglašani le nemi samoglasniki. Tako pa ni pri nas, ki ničesar ne pogoltnemo, ampak navadno vse, kakor je zapisano, izgovarjamo, radi česar nam

¹⁾ Prešeren Vrazu 5. VII. 1837, Letopis Mat. Slov. 1877, 161.

²⁾ Prim. Vraz Prešernu 19. XI. 1837, Dēla V, 163.

Vaši neutemeljeni *i* in izpuščeni *i* ne le ne dopadejo, ampak povzročajo nerazumevanje. Vam ni treba v izgovoru ničesar opustiti, če pišete mesto lepiga, lepimu, lepim (loc.), kupic, pevic, kratik, metuljčik, sim etc. lepega, lepemu, lepem, kupec, pevec, metuljček, kratek, sem etc., ker se izvzemši par afektantov na pridižnici nikjer tako ne govori, ampak če ne lepega etc., samo lepga, lepmu, lepm, kupc, peuc, metuljčk kratk, sm etc., kakor sem se na svojih izletih v razne kraje Slovenije sam prepričal. Sicer pa pišete Vi sami pri istem glasu zdaj *e* zdaj *i* . . . pes, ves (omnis), poseben, dober, venec, in sim, našiga. Ti si to nedoslednost čisto dobro uvidel ter začel pisati v svojem Kerstu posebin, srečin in Prešerin, toda zakaj pišeš tam dober in ne dobir? — Toliko od (*e* ali *i*?). Ista anomalija vlada pri drugih nepovdarnjenih in deloma povdarnjenih vokalih. Da Te ne bom motil dalje v svečeniški službi Themide in ker mi ne dovoljujeta prostor in čas, naj te opozorim le na *a*, kjer pišemo in izgovarjamo mi *o*, v instrumentalu sing. num. možkih in srednjih samostalnikov. Ako hočeš skušati svoj nevarljiv posluh pri izgovoru Vašega z bogam, s detetam, prijatlam etc., Ti pove, da ne zveni popolnoma kot *a*, ampak tudi ne kot *o*, temveč približno tako, kakor angleški *o* v God, Lord, world, work, go, woc etc. Rusi imajo sličen glas, n. pr. v govorju, dovolja, Bog etc., ampak oni se držé v teh dvomnih slučajih cerkvene slovanščine. Kar je zanje cerkvenoslovanski jezik, to naj bo za Kranjce v tem oziru štajerska in ogerska slovenščina. To so v splošnem moji nazori o tem predmetu, in tega mnenja je tudi mnogo mojih štajerskih bratov, ne samo moje starosti, ampak tudi ljudi, ki so v teh nazorih osiveli . . . če nočemo svojih sil po nepotrebem razcepiti, moramo delovati skupno, prinesiti v jezik enotost, vsaj v oblikoslovje. Fraze in besede so važne za celoto, in se morajo radi tega z medsebojno liberalnostjo trpeti in uporabljati. Združitev nam je tem potrebnejša, če pomislimo, kako majhno je naše število, tako da ne spravimo niti pri najsangviničnejšem računu milijona skupaj. Kako potrebna je torej skupnost! tu ne gre za nič več in nič manj, nego Hamletovo be or not be.“¹⁾

Da je skušal Vraz, oprt na lastno delo, resno preko mlačnosti Ljubljane in kljub vabljuvostim Zagreba te svoje principe udejestviti, bi bil ustaljenje slovenskega literarnega jezika za par desetletij pospešil. Toda predno je utegnil Prešeren na Vrazovo pismo odgovoriti in morebiti sedaj dokazati, da je kljub svoji privezanosti k domačemu narečju, iz katerega edino je mogel črpati silo svojega

¹⁾ Vraz Prešernu 1. VIII. 1837, Kor O 337—339.

pesniškega jezika, vendar še pristopen tehtnim, četudi na filološki analogiji in etimologiji slonečim razlogom, mu je poslal Vraz dokaz, da je bil v hipu, ko je proslavljal proti njemu vzgojo slovenskega naroda na podlagi slovenskega jezika kot prvo zahtevo zdravega razuma, v srcu temu – nezvest: „Djulabijam“, ki so začele dne 2. septembra 1837 v „Danici“ izhajati, je sledilo Vrazovo pismo Prešernu z dne 19. novembra, kjer je Vraz pobratimu sporočil, da piše že „od preteklega leta samo ilirski“, da je „s Slovenijo končal“ in da ne upa pravzaprav niti na životarjenje slovenske literature več. (Děla V. 163.) In če je primerjal Prešeren date, je moral opaziti protislovja: 10. junija 1837 je še pisal Vraz Kastelcu, da mu gre zgolj za slovenstvo, 19. novembra l. 1837., je trdil, da se je poslovil od Slovenije že l. 1836., 1. avgusta je sporočil Prešernu svoje principe, a tu trdi, da je nehal pisati slovenski že pretekle spomladi, ker pri Prešernu ti principi niso prodrli . . .

Vendar se je moral zdeti Vrazov prestop Prešernovemu krogu samo kot Vrazova osebna stvar: o dvojni literaturi med Slovenci ali celo o potrebi prestanka vsake slovenske literature ni črnil Vraz ničesar, nasprotno, istega 19. novembra 1837 je želel „Čbelici“, naj ji da „Bog kmalu skoraj zopet pomlad“ (Preš. ostalina) . . . Nekoliko več so izvedeli ljubljanski literati iz Šafaříkovega referata „O najnovejši ilirski literaturi“ v „Ost u. West“ z dne 28. februarja 1838. Šafařík ni priporočil Slovincem le češko-ilirskega pravopisa, kar je ponovil za njim tudi graški „Der Aufmerksame“ z dne 3. aprila in česar posledica je bila, da so se začeli od 19. aprila dalje v imenovanem graškem listu pojavljati prvi tiski slovenskih glasov v novi ortografiji,¹⁾ ampak je predložil Slovincem tudi dvojni literarni jezik, ilirskega za „višjo, izobraženim krogom namenjeno literaturo“, slovenskega za „spise, potrebne pri prostemu ljudstvu“, toda brez odgovora na vprašanja, ki pri taki akciji ne bi bila brez-pomembna: se li sme od služečega, na treh mejah ogroženega naroda zahtevati, da misli prej na podporo trdnjšemu bratu nego na pritegnitev odtujenih gospodujočih slojev v svojo jezikovno sfero in na gojitev onega znaka svoje individualnosti, ki ga grozi tujec iztrebiti? ali ne bi ostala slovenska inteligenca raje pri svoji nemščini, nego se učila v praktičnem življenju nepotrebne ji ilirščine? kaj se naj uvede v ljudske šole in kako se naj prisili vlada, da vsaj naraščaju inteligence da priliko, priučiti se ilirščini? itd. itd.

¹⁾ Prim.: Češko-ilirski pravopis na Štajerskem do „Novic“, Zbornik u slavu Vatroslava Jagića, Berlin 1908, 658 sl.

Tekom julija 1837 so mogli čitatelji „Danice“ zaznati, da je Kollár svoj spis o slovanski vzajemnosti razširil in izdal v nemškem jeziku „Ueber die literarische Wechselseitigkeit zwischen den verschiedenen Stämmen und Mundarten der slawischen Nation“: Dne 1. julija je prinesla „Danica“ po peštanskih „Gemeinnützige Blätter“ z dne 25. junija oznanilo te ravnokar izišle knjige. Gaj je prevel le priporočilo svojega vira, končujoče se z željo: „Bog bo dao, g. Kolláru tu radost doživěti, da se slovstvena uzajemnost svih Slavjanah, kojih on nadahnjen in nadahnjujući govornik jest, tako lépo i krasno razvine, kako ju on u duhu vidi i kako u njegova knjiga izražuje“. 27. januarja prihodnjega leta je opozarjal tudi „Ost und West“ na prvi Kollárjev spis „O slovanski literarni vzajemnosti“, „kjer se izpodbujajo zlasti mladi slovanski literatje vseh slovanskih rodov, da se začnejo pridno učiti sorodnih dijalektov ter obračajo vedno svojo pozornost na literarne produkte vseh slovanskih rodov“, in je obenem z veseljem konštatiral, da se širi ta pokret med Poljaki, kakor dokazuje prejšnje leto izišli „Slawianin“ Stanisława Jaszowskega. Tekom prihodnjih mesecev je dal poslati Vraz, ki je pošiljal med 18. februarjem in 4. aprilom ta „Evangelium Slovenski“ tudi po Štajerskem in Koroškem,¹⁾ po eden eksemplar Kollárjeve knjige potom Gajeve knjigarne²⁾ tudi Prešernu in Smoletu.³⁾ In najbrž od Prešerna je dobil knjigo Korytko, ki jo je bil vsaj začetkom junija 1838 že prečital.⁴⁾

Izmed klicev k delu in razmišljanju, ki so prihajali v Ljubljano, je bil vsaj eden osebno namenjen Korytku: Vraz ga je v pismu Prešernu z dne 19. novembra 1837 prosil poetičnih originalnih poljskih prispevkov za panslavistni almanah, ki ga je nameraval izdati prvega februarja naslednjega leta v Pešti jurist Mirko Franjo Sandor pl. Gyaly (Děla V, 164). Dočim se je ta načrt izjalovil⁵⁾ in se Korytko vabilu menda sploh ni odzval, se je v teku prihodnjih mesecev pokazalo, da se more razviti tudi v Ljubljani pod vplivom od zunaj sem prihajajočih pobud mlad, do vzeten Poljak iz poljskega separatista v romantično-navdušenega panslavista, ki smatra v zmislu Kollárjeve vzajemnosti vse slovanske narode za enako vredne svojega znanstvenega zanimanja, se začne učiti še dveh „glavnih“

1) Vraz Muršcu 28. II., Jarniku 4. IV. 1838, Děla V, 169, 171.

2) Vraz Prešernu 1. VIII. 1838, o. c. 429.

3) Prešeren Vrazu 19. VII. 1838, Letopis Slov. Mat. 1877, 162.

4) Korytko Borkowskemu okoli 4. VI. 1838, ZNTŠ LXXXVI, 108.

5) Vraz Rakovcu 5. XI, 1838, Děla V, 177.

slovanskih jezikov, ilirščine in češčine, a ostane kljub temu mnenja, pač precej vsled Prešernovega vpliva, da se naj piše tudi „višjim, izobraženejšim“ slovenskim krogom namenjena literatura v slovenskem jeziku.

Spomladi 1838 je začel Korytko iskati zopet literarnih zvez. Sedaj se je poslužil dovoljenja, ki mu ga je bil dal par mesecev prej Čelakovský. A iz pisma, ki ga je pisal Čelakovskemu maja 1838, že govori panslavist: „Kot Slovan, zaljubljen z dušo in srcem v slovanstvo ter posvetivši se mu, sem želel že davno seznaniti se bodisi samo pismeno z možmi, ki svetijo nalik zvezdam slovenskemu pokolenju ter kažejo: pojdite tjakaj in najdete rešitelja. Med Čehi ste Vi takšna zvezda! . . . Oddaljen od svojih rojstnih bratov, smatram se pa za srečnega, da me je usoda prignala v domovino Slovencev — Kranjcev, v domovino pobratimov“. (Zvon XX, 621, 623.) Šele sedaj, se zdi, je začel korespondirati s prijateljem Jožefom Borkowskim,¹⁾ kateremu je v pismu z dne 4. junija, pisanem pod svežim vtiskom Kollárjeve „Vzajemnosti“, izrecno naglasil, da se je izvršil njegov preobrat v Ljubljani: „Res je žalostno, da so pri nas doma naši bratje Slovani in njihova literatura popolnoma tuji — da se ta najbližji nam in najizdatnejši užitek in lek proti zlemu pri nas ali čisto nič ne pozna ali pa grdi in omalovažuje.“²⁾ Veruj mi, dragi Jožef, to niso prazne prevare, ne neutemeljene sanje, dvigniti očetni jezik in literaturo s pomočjo zveze in z zblizanjem z brati Slovani. Odkar sem tu v prognanstvu, sem se predal s celo dušo učenju srbskega, češkega in dalmatinskega jezika, sem dosegel že znatne uspehe in se ne mislim posvetiti odslej ničemur drugemu nego slovanstvu. Našel sem neprecenljive zaklade. Naše obzorje in naše polje se razprostira po polovici Evrope, kmalu nas zveže jedna literatura. Čehi, Rusi in južni Slovani so to potrebo že spoznali; jedro te misli — vzajemno-slovansko-literarni pokret je veliko. Mi jedini smo ostali v nekaki domišljavosti in v egoizmu, grdimo pobratimsko literaturo in jezik, mečemo se tujini, za nas okužljivi vlačugi v naročje, mesto da pokrepimo razkošno svoje sile v naročju čiste device — slovanske.“ (ZNTŠ LXXXVI. 108.) Začel se je ta proces, kakor kaže zanimanje za češke „Sni“ in naročba „Danice“, vsaj že jeseni 1837, završil se je spomladi 1838 s čitanjem Kollárjeve „Wechselseitigkeit“.

Da pa Korytko kljub prepojenosti s slavofilskimi idejami Kollára, Šafařika, Gaja in Vraza ni bil z njimi tudi istega mnenja, naj

¹⁾ Prim. Borkowski Korytku 19. V. 1838, ZNTŠ LXXXVI, 107.

²⁾ Prim. Kollár, Wechselseitigkeit, 31, 34.

bi nehala posebna slovenska literatura, dokazuje že njegovo istodobno navdušeno pričakovanje Prešernovih slovenskih poezij. O Prešernovih poezijah je moral pisati Borkowskemu že v začetku korespondence z odkritim priznanjem Prešernovega genija, ker mu odgovarja Borkowski 19. maja 1838: „Objami v mojem imenu doktorja Prešerna — o da bi mogel imeti kaj iz njegovih poezij“. (ZNTŠ LXXXVI, 108.) Korytko je nato prijatelju okoli 4. junija obljubil: „Iz del drja. Prešerna dobiš vse, kar je že izšlo; v kratkem namerava izdati zvezek svojih poezij; kakor hitro se to zgodi, dobiš jih v znak spoštovanja (ZNTŠ LXXXVI, 110). — Jasno se zrcali pritrdilo Prešernovim nazorom o rešitvi literarnega jugoslovanskega problema v literarnih načrtih, ki jih je postavil Korytko sedaj, ko se je začetkom leta 1838. prepričal, da ne zapusti še tako kmalu Kranjske (IMK. XIX, 13—14), resno na dnevni red bližnje bodočnosti.

Deloma isti idéjni valovi so se odrazili skoro v istem času pri Vrazu, Prešernu in Korytku precej različno: Vraz je rekel, „da neče več v slovenskem narečju pisati, ker je slovenski narod še premlačén za slovstvena dela v slovenskem jeziku“¹⁾, in odšel jeseni 1838 v Zagreb, pozabivši, da mora ostati slovenski narod za slovstvena dela v ilirskem narečju še mlačnejši. — Prešeren je ostal kljub mlačnosti sodobnikov zvest začrtani in z lastno silo utrli cesti, sluteč, da vodi do cilja, v svojem nagnjenju do karikature pa je obsodil često tudi ona nova gesla, ki bi jih bil mogel spraviti v sklad s svojim delom in prepričanjem. — Korytko, v katerem je našla srečna sinteza Kollárjevega in Prešernovega principa svoj izraz, je jel smatrati Slovence za brate, potrebne, vredne, da jim posveti svoje gmotne in duševne moči. (Dalje prihodnjič.)

¹⁾ Davorin Trstenjak, „Novice“ 1854, 23.

Jos. Lovrenčič:

D ó m u.

Kakor da preprežene bi bile strune zlate
 med menoj in tabo, gorska vas,
 se mi zdi, ko me spomini nate
 obiskujejo pod tih večerni čas.

O, saj ti spomini so kot harmonija lepa,
 ob kateri zabi duša ves mi svet,
 ker ji hrepeneči izgubljeni raj odklepa,
 kjer naproti zadehti ji blaženosti cvet.

Književna poročila.

Janeza Trdine zbrani spisi. VIII. knjiga. Bajke in povesti VII. V Ljubljani 1910. Založil L. Schwentner. 8°. 209 str. Cena broš. K 2 50, vez. K 3 70.

Nedeljsko poletno popoldne smo pred par leti spremili tihega, skromnega človeka k večnemu pokoju na novomeško pokopališče. Bil je to eden velikanov naše začenjajoče se kulture, bil je to Janez Trdina.

Od tedaj se je že mnogo izpremenilo, njegovo ime je postalo znano in njegove bajke in povesti so postale ljudska last. Narod, ki ne more slediti slovenski moderni in je ne razume, je vzljubil pisatelja, ki je njegova doba že zdavnaj minula. To nikakor še ni dokaz njegove veličine; največjih in najglobočjih del svojih prvakov navadno pri nobenem narodu ne čitajo „narodne dame“ in obiskovalci ljudskih knjižnic, kakor čitajo pri nas Trdino. Res je sicer, da se čitajo klasična dela vedno z istim zanimanjem. Vprašanje je sedaj samo še, ali je Trdina klasik? Če je klasik, potem svedoči ljubezen, s katero ga je sprejel narod, o duševni zrelosti in višini našega proletarijata, če pa ni, o nasprotnem. In jaz bi se pridružil zadnjemu mnenju. Trdina je sicer velik, eden največjih mož, kar smo jih imeli; vzkliko je domače drevo na domači grudi, njegovo delo je logičen zaključek duševnega razvoja dolenskega kmeta in bi bilo Taineu krasen primer za njegovo teorijo o postanku umotvora pod vplivom rase, kulture in miljeja. Da so dosegli Trdinovi spisi takšne uspehe, je pripisovati po mojem mnenju njih etnografski izvirnosti in novosti. Zgodilo se mu je v mali meri kakor Gorkemu: ko je ta objavil svoja prva dela, je zašumelo po vsej Evropi; tako zanimiv je bil tip ruskega bosjaka-potepuha, ki ga je predstavil svetu izvrstni opazovalec in pripovedovalec. Ko pa ruski bosjak ni bil več originalen, se je poleglo tudi navdušenje za Gorkega in njegove novejšje spise, ker ni sijalo v njih solnce velike umetnosti.

Trdina nam je predstavil Dolenjca. In predstavil ga je tako dobro, kakor je to lahko storil samo človek, ki je bil med vsemi našimi beletristi morda najboljši opazovalec. Kdor pozna dolenskega kmeta, ve, da je v Trdinovih spisih vse tipično: junaki, nazori, modrovanje in jezik. Tako se na Dolenjskem živi, razmišlja in govori. In gotovo nihče ne čita Trdinovih del z večjim užitkom nego oni, ki pozna novomeško okolico in ki lahko na cesti pokaže s prstom za marsikom: „To je Trdinov grajščak A., to njegova tercijalka B., to njegov postopač C.“ i. t. d. . . .

O povestih sedmega zvezka velja isto, kar velja o Trdini sploh: človek čita in se mu zdi, da mu pripoveduje zgovorna dolenska ženica zgodbe prebivalcev prijazne dolenske metropole in njene okolice. V pripovedovanje pa je vpletena življenska filozofija dolenskega kmeta in tisoč originalnih prislovc. Jezik je preprost, a jedrnat. — „Berta“ opisuje lenuharjenje in nemoralnost naših, zdaj že skoraj popolnoma izumrlih dolenskih grajščakov. „Jezujske misije“ slikajo tip dolenske epikurejke, ki jo grmeče jezuitske pridige izpreobrnejo, a le hipno, in se potem po dolenski navadi vda le še svobodnejšemu veselju in lahkomiselnosti. „Pri mrliču“ pripoveduje o šegi čuvanja pri mrličih in njenih izrodkih. „Dušica“ pa je nedosežno dobro pogojena slika novomeških lenuhov in postopačev, v risanju tipov gotovo ena najboljših stvari, kar jih je poteklo izpod Trdi-

novega peresa. V „Dveh zakonih“ riše pisatelj tragedijo in radosti kmečke ljubezni, pekel prisiljenega zakona in raj svobodne izbire. „Polnočni mrak“ je razprava o čarovnicah, „Župnik“ pogovor treh žensk o priljubljenem duhovniku; „Tercijalke“ slikajo vso neodkritosrčnost, zlobnost in hinavščino laži-pobožnosti; „Lila“ pa je romantična zgodba o mladem Rusu, ki je potoval skozi naše kraje in se pri tem zaljubil v trgovsko hčer; razdelila ju je razlika vere in Rus Fortunatov je umrl vsled — materijalizma svoje ljubice. S to zadnjo povestico je položil Trdina svoj obol na žrtvenik nekdanjega našega naivnega rusofilstva.

Čudna je bilanca o značaju našega kmeta in malomeščana, ki nam jo dajo te zgodbe, do katere smo pa upravičeni, ker so vse te povesti veren odsev življenja našega naroda. Na eni strani sam humor in šegavost, prebrisanost in pretkanost, na drugi pa skrajen realizem, materijalizem in lahkomišelnost. Vse pa pokriva plašč hedonistnega in egoističnega pojmovanja moralnih in verskih zakonov. — Življenje je pač takšno, kakršno je. In Trdina ga je naslikal kot veren realist v vsej nagoti.

A vendar je vtisk, ki ga zapuščajo v čitatelju ti spisi, neenoten in razdeljen. V vseh teh delih še ni izrečena zadnja beseda, v vseh še ni onega kolorita, ki označuje umotvor, ni v njih duše, ki jo vdahne v svoja dela umetnik. Pri Trdini je vse nepredelana in nezaokrožena snov; v njegovih spisih kar mrgolijo družabni, verski, erotični, narodnostni problemi, a skoraj vsi ostajajo nerazrešeni. Zbiral je svojo snov ter jo stilistično uglašal, poglobljal je pa ni. Zrl je v svet in življenje z očmi dolenjskega kmeta; in kot takšen nam je verno narisal njegovo dušo, ni nam pa ustvaril povesti o našem kmetu. Za to je bil premalo umetnika in epika. — Da bi mi dopuščal to prostor, bi bilo zanimivo primerjati Trdinove spise z velikim poljskim kmečkim romanom modernega pisatelja Wł. Reymonta. Reymont je naturalist, šel je celo tako daleč, da je spisal to svoje najznamenitejše delo v dialektu, a je ustvaril globoko poetičen, umetniški, naravnost homerski epos o življenju poljskega kmeta . . .

Trdinova „Berta“ bi bila nudila kakemu Gjalskemu ali pa Žeromskemu snov za elegično rokokozgodbo o grajski hčeri, ki išče sredi provincionalnega močvirja zaman utehe hrepenečemu srcu. Iz „Jezuitskih misij“ bi bil ustvari Zola poglavje za svoj „Lurd“, snov za „Lilo“ bi se bila pa izpremenila pod peresom Turgenjeva v „Pomladne vode“ . . .

Toda nočem, da bi me kdo napačno umel. Trdina je velik, a ne kot umetnik. On je eden tistih, ki so potrebni in ki morajo biti tu, da se gradi dalje na tem, kar so zgradili oni. Zakaj narodna kultura se ne da sezidati od danes do jutri. Treba je močnih, trdnih temeljev, na katere se sicer pozneje, ko je stavba dozidana, ne gleda, ki so pa prvi pogoj njenemu obstoju. In Trdina je takšen temelj; on je predhodnik umetnosti, ki se mora razcvetiti tudi pri nas. Dal nam je neizčrpno zakladnico narodnih, erotičnih, socijalnih motivov, pokazal nam je v pravi luči narodovo dušo. Česar sam ni dosegel, — umetniške dovršenosti, to je naloga drugih, Vsi umetniki, zlasti dramatik, pa najdejo pri njem snovi v izobilju.

Vojeslav Molè.

Radomski: Z mojega vrta. Pesmi. Ljubljana 1910. Tiskal in založil Dragotin Hribar. 8°. 112 str. Cena 2 K, po pošti 2 K 10 v.

S to knjigo se je pridružil — ponižno in nevsiljivo — četi slovenskih lirikov pisatelj, ki se je ravnal po klasičnem Horacijevem reku in čakal s publikacijo več ko devet, več ko desetke let. To je vsekakor lepo, tem bolj, ker je v današnjih

časih v slovenski liriki tako čakanje popolnoma neznana stvar. S te strani je knjiga v slovenskem slovstvu zanimiva in osamela prikazen, sicer pa nobena pridobitev. Verzi zvene tuhtam res prikupljivo in prijetno, sami zase; vsebinsko in formalno dovršene enote, ki bi presežala tri ali štiri verze, pa ni v knjigi ne ene. V celoti je Radomski skromen epigon onega epigonstva, ki se je pred tridesetimi in še več leti s svojim ozkim doktrinarizmom in s svojo vsiljeno sentimentalnostjo košatilo po Pajkovi „Zori“ in v „Kresu“. V tej dobi našega literarnega življenja je pisatelj ostal, pa se ni niti zavedel, kako žalosten petrefakt je njegova knjiga v naši današnji lepi literaturi. Ni se tega zavedel niti založnik, ki z občudovanja vredno vneto izdaja in zalaga neuspele poskuse, ki so samo kričeči znaki zaostalosti pisateljev in — založnika. Danes smo Slovenci — hvala Apolonu in vsem devetim modricam — že tako daleč, da take knjige ne opazi nihče drugi ko kritik in bibliograf. Literarni zgodovinarji si bodo o Radomskem komaj zapomnili zanimivo dejstvo, da je prvi v slovensko liriko uvedel aeroplan.

J. A. Glonar.

Juvančič Friderik: Učna knjiga francoskega jezika za srednje in njim sorodne šole. Prvi del. Založila Katoliška bukvarna v Ljubljani. 1910. V. 8°. 152 str. Cena mehko vez. K 2.—, trdo vez. K 2.50.

Olajšati učenje francoščine samouku in dvigniti nje pouk na naših šolah, kakor ga zahtevajo najnovejše ministrske naredbe, to je namen Juvančičeve učne knjige, ki je nad vse častno izpolnila občutno vrzel v vrsti naših učnih pripomočkov. Knjiga je obenem nekak jubilej ob stoletnici prvega sličnega poskusa v našem slovstvu. Saj moramo poseči mimo prof. dr. Glaserjevega prevoda Ploetzove franc. slovnice prav do Vodnika, ki je za latinske francoske šole v Iliriji prestavil „Početke gramatike, to je Pismenosti francoske gospoda Lhomonda“.

Učna snov Juvančičeve knjige je razdeljena na pet oddelkov: glasoslovje in pravopis, štivo, vokabular, slovnica in slovar. Za šolo in dom je predvsem važen prvi oddelek; kajti le tisti učenec, ki je premagal težkoče izreke, se bo mogel poglobiti v poznejši jezikovni pouk, le takemu bo mogoče se s Francozom sporazumeti. Glasoslovje in pravopis sta obdelana po Rousselotovem načinu, ki se zdi gosp. pisatelju za moderni šolski pouk najbolj praktičen in ki ima posebno za Slovence mnogo prednosti pred drugimi podobnimi sistemi. Pohvalna je tudi njegova metoda, da je najprej učenca navaditi izgovarjati vokal kot tak in šele potem v besedi. Za vsak samoglasnik je podal precejšnje število primerov, največ takih, ki so učencu kot tujke že iz materinščine ali nemščine znani. — Primerjati francoske vokale s slovenskimi bo pač menda dobro samo pod učiteljevim vodstvom, ker dvomim, da bi bil slovenski a v besedi klas popolnoma enak franc. v besedi tasse, pâte. Kar se tiče nosnika o, pa pravi Rousselot, da ima jezik isto lego kakor pri odprtem o, ustnici pa ono zaprtega ó. Nedvomno je, da je v šolski knjigi nemogoče predelati natančno ves vokalni sistem in da v tem delu pouka pripada še vedno prva naloga učitelju, ki se je s tem tudi resnično baval. Za samouka pa je baš ta oddelek Juvančičeve knjige neprecenljive važnosti. — Fonetično transkripcijo je namenil gosp. pisatelj izključno domači rabi in učenec jo bo umel brez težav.

Drugi del knjige obsega štivo, ki je prav smotreno zbrano. Po prvih petih lekcijah, ki obsegajo sestavke o razredu, šoli, družini, sobi in o vrtu, srečamo takoj Buffonovega vrabca, in tako so zajete tudi skoro vse sledeče lekcije iz lepo zakroženih odlomkov francoske literature. To je velika prednost Juvančičeve knjige. Na tak način se seznanjajo učenci takoj v prvem začetku s francoskim duhom,

z izraževanjem misli v tem jeziku, ki se precej razlikuje od našega. Ti sestavki so zanimivi po svoji vsebini, primerni pojmovanju učencev, nikjer banalni pa tudi brez vsiljivega moralizovanja, kakor ga srečamo mnogokrat v nemških učnih knjigah. — In ne samo izbor beril se mi zdi prav srečen, ampak tudi metoda, po kateri je obdelovati snov, kakor jo je pojasnil g. pisatelj v svoji razpravi „Pouk francoščine in modernih jezikov sploh“ (stran 28. — 33.). Težišče pouka je konverzacija. — Ostali deli knjige izvirajo iz drugega. Vokabular bo nadomeščal doma učiteljevo delo; enako je slovniški del po dovršeni natančni razlagi v šoli namenjen posebno ponavljanju doma, kajti slovnico naj učenec z učiteljevo pomočjo izvede iz beril. Francosko-slovenski slovarček obsega popolni besedni zaklad vse knjige; slovensko-francoski del je nepotreben, zato ga je gospod sestavitelj seveda izpustil.

Želimo izvrstno in fino sestavljenemu prvemu delu enakovrednih naslednikov!

Jos. Bercé.

O rabi dovršnih in nedovršnih glagolov v novi slovenščini. Spisal l. 1903 in pozneje popnil R. Perušek. (Konec.)

Zelo interesantno za razločevanje perfektivnih in imperfektivnih glagolov je izpraševanje, češ: na vprašanje, kaj kdo dela, se odgovarja z imperfektivnimi, na vprašanje, kaj kdo stori, pa s perfektivnimi glagoli. Do pičice res! Odgovor se v zmislu dostojnosti in spodobnosti v občevanju in v zmislu logike ravnaj vselej po vprašanju. Samo na nekaj je treba strogo paziti, namreč, pravilno je treba vselej vprašati, — vsaj dobrega učitelja značilna lastnost, oziroma vsakega učitelja dolžnost je, da zna pravilno in logično izpraševati, — sicer nastane zadrega in zmešnjava. Nikakor ne smemo vprašanja uravnati po odgovoru, t. j. z odgovorom uhajati pred vprašanje, da bi tako dali smer vprašanju, ki se mora naravno in logično ravnati le po razmerah, kakor jih imamo resnično pred seboj, in po pravilnem, iz naravnega razmerja situacije izvirajočem vprašanju se ravnaj potem odgovor. Nelogično in z razmerami neskladno bi bilo po mojem mnenju, če bi se bil Prešeren pri zlozbi poklonitvenega soneta „Matiju Čopu“ vprašal „kaj delam?“ namesto „kaj naj storim z dovršenim Krstom pri Savici?“ Dovršivši „Krst“ se je mogel pesnik kvečemu vprašati: „komu naj zdaj pesem posvetim, komu naj jo poklonim?“ in odgovoriti si je moral sam pri sebi: „komu neki drugemu nego manom najblažjega prijatelja?“ Situacija zahteva tu le deliberativno vprašanje: komu naj poklonim in izročim dovršeni „Krst“. Odgovor na to vprašanje se pa more edino pravilno glasiti samo: Vam, prijatla dragim manom ga izročim, t. j. hočem izročiti, vam sem namenil to milo pesem, vam bodi posvečena, spominu na prezgodaj umrlega prijatelja veljaj ta tolažilna pesem o onostranskem svidenju. Sploh se poslužujejo deliberativna vprašanja, kar je čisto naravno, perfektivnih glagolov, torej: kaj naj storim, kam naj se obrnem, koga naj vprašam, kdo mi pove, kdo mi pomore iz nejasnosti do gotovosti i. t. d. — Netočna je pa trditev naših slovničarjev, češ, da je „kdo mi pove?“ = kdo mi bo povedal. — „Kdo mi pove“ je = kdo mi more, ve, zna, hoče, utegne povedati (wer kann, soll, will mir sagen), in to je nekoliko različno od „kdo mi bo povedal?“ (wer wird mir sagen), v prvem slučaju imamo sedanjik potencialne in subjunktivne modalitete, v drugem slučaju pa futurum indikativne modalitete.

Sodniki pri zeleni mizi, ne verjamem, da bi se vprašali, kaj delamo, da bi si mogli na to odgovoriti: „Sodimo“ ali „razsojamo“ — to bi bil trajnostni ali durativni sedanjik pripovednega značaja — nego se marveč le morejo vprašati: „kaj naj storimo, kako naj dejanje kvalificiramo, ali naj izrečemo krivdo ali ne-

krivdo, za kaj se moremo po vesti odločiti, za kaj se hočemo zediniti, kako po zakonu razsoditi?" Odgovor, ki logično sledi takemu deliberativnemu vprašanju, je: „Izreči moramo po svojem pravnem prepričanju krivdo (ozir. nekrivdo) in jo izrečemo.“ — Razsodba nikakor ni vnanji akt pripovednega značaja, indikativne modalitete, ampak notranji, intelektualni akt, sklep, in ta je kot končni rezultat pretehtovanja in preizkušanja raznih pro- in contra-razlogov vselej perfektiven pojem. Sodišče razsodi ali sodi, dokler se sodniki med seboj posvetujejo, drug drugemu ugovarjajo, drug drugega prepričujejo, dokler posamni sodniki preporno vprašanje premotravajo in razloge preračunavajo; ko so si pa na jasnem in se v pravnem nazoru zedinijo, tedaj pa razsodijo, oziroma sodišče razsodi. Vsak sklep, ukaz, odlok je intelektualen akt, vsaka določba in razsodba in vsako dovoljenje je umstveno dejanje in kot tako dovršnega značaja.

Če prosim dovoljenja, še ne vem, ali ga dobim ali ne, saj je to zavisno od volje tistega, ki ga dovoljenja prosim, vprašati ga torej moram: „Ali dovoliš? ali daš dovoljbo? ali moreš dovoliti? ali hočeš dovoliti?“ Na to vprašanje je pa le mogoče odgovoriti: „dovolim“ ali „ne dovolim“, „dam dovoljbo“ ali „ne dam je“, nikdar pa se za konkreten slučaj na more reči: „dovoljujem“ ali „dajem dovoljenje“, kajti to je mogoče le v splošnem, referatnem pripovedovanju. — „Ali dovoljuješ?“ pomeni: „pflegst du zu bewilligen? hast du die Gewohnheit zu bewilligen?“ — Če bi mene, hoteč dobiti kako dovoljenje, kdo vprašal: „ali dovoljuješ?“, se mi zdi, da bi mu moral hudomušno odgovoriti: „Sicer pač dovoljujem, tebi pa ne dovolim, ker me žališ s tem, da tako opoklo pačiš i logiko i slovenščino.“ — Tako bi mu odgovoril seveda, če bi videl, da za konkreten slučaj dovoljenja išče; vse kaj drugega je pa, če bi n. pr. vprašalec, videč, da se kaj nedopustnega v mojem področju godi, z začudenjem tako vprašal, tedaj bi mu pa brez hudomušnosti resno odgovoril: „dovoljujem sicer ravno ne, pa zabraniti žalibog ne morem vselej, marsikaj se zgodi brez mojega dovoljenja, proti moji volji“.

Že slišim pri imperfektivnikarjih ugovor: „Dovoliš“ je futurum, pa ne praesens, in če ima biti glagol odgovora soglasen z glagolom vprašanja, je očividno tudi odgovor „dovolim“ (oziroma „ne dovolim“) futurum, pa ne praesens. — Zdi se mi, da je v tem ugovoru nekoliko sofistike. Dajmo se tudi mi poslužiti te sofistike, — ali rajši nego sofistike se dajmo poslužiti tiste na sramotišče izpostavljene „nove logike“, tiste gorjupo zasmehovane in vendar še ne popolnoma osmešene „posebno prosvetljene logike slovenske“. Če bi bil „dovolim“ na pristoječem futurum, tedaj ne razumem, čemu bi si bila slovenščina napravila še posebni futurum „bom dovolil“, ki ga seveda pristni antibomkarji taje in perhorecirajo, ki pa ima kot izraz prihodnjega dejanja vso pravico. „Dovolim“ ni „bom dovolil“, — „dovolim“ pomeni: pri volji sem dovoliti, rad dovolim, pripravljen sem dovoliti, morem dovoliti, hočem dovoliti (NB zdaj že, ne pa šele jutri ali pojutranjem ali bogsigavedi kedaj). Sedanjik perfektivnega glagola pove samo, da eksistirajo vsi pogoji, da se dotično dejanje izvrši, z „bom“ opisani futurum pa pravi, da se bo dejanje res izvršilo; dovršnikov sedanjik pove, da se kaj utegne ali more zgoditi, dovršnikov prihodnjik pa, da se bo zgodilo. — Po času je „dovolim“ prav gotovo sedanjik, saj vendar vidimo, da je v nasprotju s preteklim „sem dovolil“ in s prihodnjim „bom dovolil“. To nasprotje nam utegnejo pojasniti ti le odgovori: V.: Ali dovoliš? O.: Sedaj ne, če se pa razmere tako izpremenijo, da bo mogoče dovoliti, bom pa dovolil. — V.: Ali dovoliš? O.: Sem že včeraj dovolil, t. j. izjavil, da dovolim, da ne branim, in kar sem enkrat rekel, pri tem ostanem, čemu naj bi zdaj še enkrat.

— V.: Ali si dovolil? O.: Ne še, pa z daj dovolim. — V.: Ali boš dovolil? O.: Saj že z daj dovolim. — V.: Če z daj ne dovoliš, ali boš pozneje? O.: Morebiti, da bom, pa še ne vem odgovora, hočem si še premisliti. — i. t. d.

Kriv je torej nauk, da ima določni naklon sedanjika perfektivnih glagolov pomen prihodnjika, kajti o določnem naklonu je tu sploh težko govoriti, ker obstoji razloček med dovršniki in nedovršniki sedanjikeve oblike ravno v modaliteti, t. j. v zmožnosti pokazati razmerje tistega, ki misli, sodi, izjavlja, do izjavljene misli ali sodbe. Perfektivni glagoli služijo pri izraževanju problematičnih sodeb in so glede modalitete potencialni in subjunktivni, imperfektivni pa izražujejo povedne, direktno veljavne, asertorične sodbe in so torej glede modalitete indikativni. Zdi se mi, da so imeli žalibog slovenski slovničarji doslej pri preštetavanju rabe slovenskega glagola vedno v mislih le povedne glagole indikativne modalitete brez ozira na potencialnost in subjunktivnost v prvi osebi izraženih sodeb (stavkov), brez ozira na to, da so poleg asertoričnih mogoče tudi še razne problematične sodbe, in da so si vedno stavili neprimerno vprašanje „kaj dela m?“ — tudi v takih slučajih, ko je po dejanskih razmerah dovoljeno edino le vprašanje „kaj storim?“ —

Zanimivo prikazen glede menjave asertorične in problematične sodbe, glede zamenjavanja modalitete imamo n. pr. že v grščini, kjer se, kakor je znano, v tonu vljudnosti pogosto rabi namesto odločnega indikativa nekoliko milejši potencial; n. pr. εἴπῃς τίς; ἄν, utegnil bi kdo reči = pa poreče kdo, pa pravi ta ali oni i. t. d. Tako udvorljivo izraževanje nam kaže, kako je mogoče spretno menjavati modaliteto stavkove izpovedbe, ki pa nikakor ne tangira naravnost časovne omejitve dotičnega dejanja; zato pa pravimo, da so take sodbe ali izpovedi vsakočasnega značaja, da ne moremo o njih reči, da so sedanjega ali prihodnjega časa izraz. Utegnil bi kdo reči = morda je že kdo rekel ali pa še bo, vsak čas lahko reče, z daj le tudi. V grščini za ta slučaj zlasti služi členica ἔν z optativom, v nemščini pa razni pomožni glagoli načina in v slovenščini med drugim tudi indikativ praesentis perfektivnih glagolov.

Če grešnik, pristopivši k linici izpovednice, ali duhovnik na vznožju altarja prične svoj „confiteor“, pač ne pripoveduje o sebi, kaj da dela, ampak, kaj da hoče storiti, on pove le svoj namen, željo, da se hoče izpovedati, da je namenjen izpovedati se, da hoče v skesani ponižnosti priznati svojo grešnost in očitno potožiti Bogu, da je grešnik. Pri naštevanju grehov bi pa bilo po naši smešni logiki popolnoma odveč, če bi grešnik še posebej naglašal, da se izpoveduje, saj duhovnik v izpovednici že itak vé, saj sliši, kaj da dela. Če se kdo hoče svojemu dobrotniku zahvaliti, mu ne začne pripovedovati, kaj da dela, ampak mu pove samo, da mu vé hvalo za naklonjenost, da mu je hvaležen, da bi mu rad izrazil hvalo, izkazal z besedo hvaležnost, češ, da mu z dejanjem dobrote povrniti ne more, da pa hoče z besedo posvedočiti svojo zahvalo zanj. — Zahvaljujem se (ich pflege mich zu bedanken) o vsaki priliki, obljubujem na vse strani, priporočam se tu in tam, pri tem in onem gospodu, vsakemu posebej se pa samo priporočim, če je to priporočilo enkratno dejanje in prosto izrecilo, da želim doseči blagohotno naklonjenost ali pospešitev želje ali prošnje. Z izrecilom „priporočim se“ je že izražena želja izprositi si dobrohotnost, in če hoče tisti, ki prosi naklonjenosti, izraziti z besedo to željo, tedaj poreče „lepo se priporočim“, če pa v podkreplilo svoje prošnje začne naštevati priporočilne momente, n. pr. da ima že toliko službenih let, izvrstno kvalifikacijo, pa še to in ono zaslugo in prednost, tedaj pa že lahko reče „pripo-

ročam se s temile razlogi (oziroma priporočajo me pa tile momenti, to in to zame govori), toda pri odhodu je zopet edino primerna ponovitev „še enkrat se vdano priporočim“ (empfehle mich = will mich empfohlen haben).

Če vprašam koga „Ali obljudiš?“, mislim s tem „Ali moreš in hočeš obljuditi?“, ne morem ga pa vprašati „Ali obljuduješ?“, kajti če bi že obljudoval, bi menda moral jaz o tem tudi kaj opaziti. — Na prvo vprašanje mi mora logično odgovoriti samo „obljudim“ (ali „ne obljudim“), nikakor pa ne „obljudujem“. Samo tedaj, če vidim, da on že nekaj obljuduje ali ponuja, ga lahko vprašam „koliko pa obljuduješ?“ in na tako vprašanje mi on primerno odgovori „Toliko in toliko obljudujem (dajem, ponujam), pa mi še ne dá (ne pusti, noče prodati)“. — Pravilno ima krstitelj krščenca (oziroma botra) vprašati „Ali se odpoveš hudiču?“ (t. j. hočeš odpovedati), nikakor pa ne „Ali se odpoveduješ?“ Soglasno z glagolom vprašanja je pa potem v odgovoru mogoče rabiti edino le „Odpovem se“, nikakor pa ne „Odpovedujem se“. —

Pri vseh navedenih vzgledih smo opazili, da se omejujejo perfektivni sedanjiki povednih stavkov na prvo osebo, kvečemu da pride v poštev še tretja oseba, ako nam je pravzaprav razumeti pri tem prvo, n. pr. sodišče = mi sodniki, konferenca = mi profesorji, parlament = mi poslanci, cerkev = mi kardinali s sv. očetom, deželni odbor = mi odborniki z deželnim glavarjem i. t. d. Torej „zakon določuje, (določa), deželni odbor določi“, zakon splošno za vse slučaje, deželni odbor pa v konkretnem slučaju. Za to omejitev na prvo osebo se pa menda dá najti tudi razlog, češ, da zase lahko vem, kaj sem sklenil, določil, si namenil i. t. d., o drugih pa tega vedeti, torej tudi povedati ne morem. Vsaka odločba, vsak sklep, vsaka namemba je pa nekaj dovršenega, nekaj perfektivnega, zame res tako popolnoma „perfectum“, da bi mi kazalo reči „določil, sklenil, razsodil, spoznal sem“ i. t. d. Zame je sicer ta intelektualni akt pravi perfectum, v duhu dovršen tisti trenotek, ko določim, sklenem, razsodim, spoznam, — popolnoma dovršen pa postane šele tedaj, ko to, kar sem v duhu določil, sklenil, razsodil, spoznal, z besedo povem. Tiha misel je sicer zame tudi že sodba, vendar sodba v pravem pomenu postane šele tedaj, ko jo izrečem in tudi drugim oznanim. To pa se ima zgoditi s perfektivnim glagolom. Sedanjik perfektivnega glagola je v tem slučaju brez durativnega pomena, pa vendar pravi sedanjik, kakor so pravi sedanjiki „vidim, slišim, čutim, menim“ in drugi glagoli dušnega zaznanja. Zaznanje se je v duši izvršilo lahko že prej, toda svoj čas, svoj pravi sedanjik zadobi to zaznanje šele tisti trenotek, ko z besedo izjavim, da vidim, slišim, čutim, menim i. t. d. Ravno taki pravi sedanjiki so pa tudi: „razvidim, uvidim, izprevidim, spoznam, razumem“ in mi iznesloveneli Kranjci v pravem sedanjku to uvidimo in razumemo, bolj slovanski (?) imperfektivnikarji pa seveda kar uvidevajo in razumevajo vse vprek, da mora Slovenca srce boleti, ko sliši te grozne izrodke imperfektivnikarstva.

Tudi takozvano vsakočasno, t. j. na nobeno dobo omejeno dejanje, ki utegne nastopiti vsak čas in ki pogojema t. j. po godu ali ob svojem času tudi v resnici nastopi, ne more biti izključeno iz sedanjosti, saj tisti trenotek, tista kratka doba, ko se dejanje izvrši, je vendar tega dejanja „svoj čas“ ali „svoj god“, tega dejanja sedanjik. Dejanje, ki bi niti svoje sedanjosti ne imelo, je po naši sodbi pravi pravostni „non-ens“. Če poskusim to v priliki povedati, rekel bi, da se mi zde tisti, ki vseskozi zanikujejo, da bi mogel dovršni glagol kedaj veljati za pravi praesens, nekako podobni tistemu, ki bi življenja sit rad skočil v vodo, pa na bregu tekoče reke čakal, kdaj se bo voda ustavila, da sprejme njegov skok. —

Mnogo bi se še dalo povedati o rabi dovršnih in nedovršnih glagolov in vem, da se bo še mnogo o tem govorilo, moj namen je bil pa pokazati, da glagol ni samo tedaj pravi sedanjik, kadar odgovarja vprašanju „kaj delam?“, ampak tudi tedaj, ko odgovarja vprašanju „kaj storim?“ — da je ravno tako pravi sedanjik faktivi praesens kakor durativni praesens, sedanjik je, tako sem rekel, zdaj rečem in bom rekel. — Kaj več o perfektivnih glagolih pri Prešernu in kako so razni popravljachi šušmarili po njegovem tekstu pa utegnem enkrat izpregovoriti v Saturi.

L. P.

Časopis za zgodovino in narodopisje. Izdaja Zgodovinsko društvo v Mariboru. Urejuje Anton Kaspret, 7. letnik, 1—2. snopič.

Zadnji dvojnati snopič mariborskega „Casopisa“ prinaša na prvem mestu članek dr. Avg. Stegenška „O najstarejši zgodovini gornjegrajskega okraja“. Pisatelj skuša najprej dognati pravo razlago ustanovne listine benediktinskega samostana v Gornjem gradu iz l. 1140., ko je sprejel oglejski patriarh Peregrin obširno Chagerjevo posestvo ter ga podaril že obstoječemu benediktinskemu samostanu. Nato določa obseg tega posestva, ki sta si ga delila dva lastnika, patriarh in samostan, govori o njih gospodarstvu, o naseljenju in o stavljenju cerkev v teh krajih. Spis bo razveselil naše zgodovinarje, saj imamo malo tako temeljitih razprav, kakor je ta Stegenškova. — V drugem obširnem članku „Monoceros“ in „Diptamus“ (str. 34—106) zasleduje J. A. Glonar postanek in zgodovino pripovedke o Zlatorogu in stare cerkvene pesmi „Jager na lovu šraja...“ G. pisatelj je brezsrčno strmoglavil našega belorunega zlatoroga s triglavskih višav, kjer ga je l. 1868. ustoličil Dežman in mu Baumbach zapel nad vse prisrčen slavospev, ki pa se je zdel Aškercu še premalo naroden, — torej našega zlatoroga, katerega smo še predani kazali v jubilejnem izprevodu radovednim Dunajčanom kot pristno, samoraslo narodno dragocenost, tega nam je sedaj predstavil Glonar kot potomca bajevnega Ktezijevega enorožca In čudapolna triglavska roža, ki naj zagotovi zlatorogu nesmrtnost, je staroklasični Teofrastov-Plinijev „Diptamus“ (dictamus), ki provzroči, da pade ustreljenemu jelenu pšica iz rane. Obeh se je polastila krščanska simbolika in propovedniki so jim dali primerno mistično razlago. „Diptama“ pozna naš o. Svetokriški, spojitev obeh elementov pa najdemo pri o. Rogeriju. Po pisateljevem zaključku je „Zlatorog“ podoben „rekonstrukciji starega templja, v kateri se tu in tam še vidijo stari kosci, ob kateri pa nimamo zavesti, da jih je rekonstrukter pravilno sestavil, in ne vemo, kaj je posnel z zemlje, na kateri so stali, kaj dodal iz svojega. Danes ga Trentarji ne poznajo... Prvotno jedro „Zatoroga“ je splošno indoevropsko blago, ohranjeno v naši narodni pesmi, poleg tega pa je marsikaj lokalno privzetega (Bogatin, Trenta itd.), iz zgodovine dodanega (Benečani), mnogo pa je prišlo vanj starega klasičnega blaga, po posredovanju simbolike naših starejših propovednikov. Z zagotovstjo se lahko trdi, da „Zlatorog“ v Dežmanovem zapisku ni naroden, prša se pa, je li sploh narodov. Oblika, v kateri nam je ohranjen, je vsekakor popolnoma Dežmanova last“ (95). Z veseljem sledimo duhovitemu raziskovalcu, akoravno nas vodi njegova pot čisto po zaraščenih ovinkih in nam pripoveduje obenem o marsičem, kar s predmetom ni v tesni zvezi. — Prof. Štrekelj objavlja „Narodno blago ogrskih Slovencev“, katero je zapisal v Bratoncih na Prekmurskem Štefan Kühar; njega pravo ceno je iskati bolj v jezikovnem oziru, zato je tudi naglas vestno zabeležen. — „Mala izvestja“ prinašajo arheološko črtico dr. A. Stegenška o legi rimske postaje „Curta“. Prof. Kovačič je mislil, da je bila Curta rimska pristava pri Središču, Stegenšek pa je na podlagi razdalj mnenja,

da je bila v bližini Ormoža ali pa Ormož sam. — Književna poročila obsegajo obširni referat dr. Fr. Kovačiča o Dopschevi knjigi: „Die ältere Sozial- und Wirtschaftsverfassung der Alpenslaven“ ter znanstveni prepir med Dopschem in Peiskerjem o županah. — Začasno poročilo o muzeju nam svedoči, kako živahno se razvija Zgodovinsko društvo, kateremu želimo pri težavnem narodnem in kulturnem delu najljepših uspehov.

Dr. J. Š.

Carniola. Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko. Mitteilungen des Musealvereines für Krain. Comptes-Rendus de l'Association du Musée de la Carniole. Uredniki: dr. Jos. Gruden, dr. Jos. Mantuani, dr. Gv. Sajovic. V Ljubljani 1910. Nova vrsta. Letnik I, zv. 1—2.

Namesto slovenskih „Izvestij muzejskega društva“ in nemške „Carniole“ smo dobili poliglotten znanstven časopis „Carniolo“, ki bo prinašala v četrtletnih zvezkih gradivo za zgodovino, zemljepisje, naravoslovje in kulturne odnošaje Kranjske. Dvomim, da znači ta preureditev napredek slovenskega znanstva. V tajnikovem poročilu (str. 184) sicer čitam, da je dr. Gv. Sajovic podal za mnogojezično društveno glasilo „polno dobro podprtih in dobro izbranih razlogov“, toda med navedenimi ni takih, najmanj pa govori zanj skoro humoristični zaključek, da bo to poliglotsko glasilo „najboljša pot do velikega našega smotra — do bodoče slovenske visoke šole“. Razni plahi oziri na levo in desno pač ne bodo priborili našemu jeziku in znanstvu zasluženega ugleda.

Izmed zgodovinskih člankov bo po svoji aktualnosti občinstvo najbolj zanimalo poročilo M. Pajka o dr. W. Šmidovih izkopavanjih rimske Emone na Mirju, kjer se gradi na bivšem svetu nemškega viteškega reda državna obrtna šola. Pod izkušenim vodstvom dr. Šmida vstaja pred nami starodavna predhodnica sedanje Ljubljane s svojimi zakladi, ki jih je zemlja dovolj dolgo varno čuvala v svojem naročju. Dosedanja izkopavanja so dokazala, da je bila Emona „rimska kolonija z vojaškim, a tudi s civilnim prebivalstvom, z obrtnim in trgovskim življenjem ter z vso udobnostjo rimskih provincialnih mest“. — Fr. Komatar nadaljuje objavo regist iz turjaškega grajskega arhiva, ki so važne za domačo zgodovino, pa tudi zanimive za imenoslovne študije, posebno obširna listina o razdelitvi premoženja Turjačanov z dne 22. julija 1467 (štev. 488). Dr. Jos. Gruden je opisal „Verske in gospodarske razmere bistriškega samostana v reformacijski dobi“. Predvsem na podlagi uradnih aktov neke komisije, ki je na ukaz tržaškega škofa Nik. Coreta l. 1590. napravila natančen zapisnik o upravi in dohodkih bistriške kartuzije, je pojasnil malo znane razmere iz dobe, katero Hicinger in Milkowicz v svojih razpravah o tem samostanu komaj omenjata. Razpravi je dodana ne posebno jasna slika bistriškega samostana iz l. 1724., ki jo hrani deželni muzej v Ljubljani. — Prof. dr. Jos. Mantuani je iz nadškofijskega konsistorialnega arhiva na Dunaju priobčil „Zapuščinski zapisnik po škofu Slatkonji“ ter mu dodal obširna pojasnila. Z razlagami nemškega besedila pod črto je g. izdajatelj preveč radodaren. Dunajski škof Slatkonja, o katerem je pisal prof. Mantuani pred par leti obširneje v „Dom in Svetu“, je imel na Kranjskem lepo vrsto beneficijev; bil je med drugim tudi prošt novomeški, in njegova slika diči v galeriji proštov tamošnji kapiteljski refektorij. — Dr. Fr. Kidrič je dokazal, da je kranjski sotrudnik knjige „Die Illyrischen Provinzen und ihre Einwohner“, ki je izšla l. 1812. na Dunaju v Camesinajevi knjigarni — Kopitar, ki je obenem z drugimi popravki priredil tudi slovanska krajevna imena za izgovor v nemškem pravopisu. — Po srečnem naključju se je rešilo iz Kastelčeve zapuščine zanimivo literarno gradivo, ki je bilo većinoma

namenjeno za „Kranjsko Čbelico“ in ga priobčuje Ivan Grafenauer v „Času“. V „Carnioli“ pa je objavil „Ponočnjaka“, do zdaj še neznano Prešernovo balado prve dobe, ki je bila namenjena za četrti zvezek Čbelice, pa jo je zaradi par robatih izrazov Čop prečrtal še pred Kopitarjevo cenzuro. V drugem članku nam je pokazal prof. Grafenauer, kar nam je bilo že deloma znano iz Štrekljeve razprave v Zborniku Matice slovenske, kako je Prešeren popravljaval narodne pesmi. Iz istega zbornika rokopisov je objavil dve narodni pesmi „Črni kos“ in „Lisica“, kakor ju je napisal Kastelic in s Prešernovimi popravki. — Dr. Rud. Molè je nabral iz objavljenih in neobjavljenih korespondence nekaj doneskov k življenjepisu dr. Jakoba Zupana in sicer za dobo do l. 1817., da izpolni podatke pri Marnu in Wiesthalerju. Marsikaj nam je ostalo še seveda tudi sedaj nejasnega o Zupanovem življenju in delovanju. Tudi Molè nam ne pove, kje je Zupan začel svoje študije in jih nadaljeval, dokler ni prišel v Ljubljano v drugi letnik liceja itd. itd. Te „doneske“ moti forma, v kateri nam jih je g. pisatelj podal. Čitatelj se mora neprenehoma zaganjati čez kopo nemških in latinskih citatov, ki mu pošteno zagrenijo užitek pri čitanju, in vendar bi se moral ozirati tudi na oni del slovenskih izobražencev, ki latinščine ne razumejo. Sicer bo pa našel slovstveni zgodovinar v tem gradivu marsikaj porabnega. — Izmed prirodoslovnih člankov nadaljuje J. Hafner nemški seznamek o metaljih na Kranjskem, dr. Gv. Sajovic je podal živahno pisano „Ornitologiko za leto 1909“ ter nam opisal bobra v Emoni in želve v ljubljanski okolici (s slikama). — Priznani naš imenoslovec, L. Pintar, razlaga postanek krajevnih imen „Bégune, Lanišče-Harland, Trnovlje in Cerklje, Depala vas in Nastoplja vas.

Oba zvezka obsegata v oddelku „Slovstvo“ razna književna poročila, v „Malih zapiskih“ pa čitamo važen in zanimiv članek dr. Jos. Mala „K teoriji o slovanskih županih“, kjer zagovarja stališče prof. Dopscha proti Peiskerju in izpopolnjuje Dopscheva raziskavanja z nekaterimi mesti iz kranjskih urbarjev. — Na koncu naj še opozorim na tipografski kuriozum na str. 82.

Mnogo resnega dela tiči v teh dveh snopičih, ki pa je našlo med Slovenci in drugod najbrž le malo odmeva, ker je društveni blagajnik izkazal nad dvatisoč kron — primanjkljaja!

Dr. J. Š.

Zemljevid Julijskih Alp. Izdalo in založilo Slov. plan. društvo v Ljubljani. Narisal Alojzij Knafelc. Litogr. J. Blasnika nasl. Ljubljana 1910. Cena 50 v.

Slovensko planinsko društvo, ki izdaje lepo opremljeno in vedno spretno urejvano glasilo „Plan. Vestnik“, je založilo za ljubitelje Julijskih Alp pregleden zemljevid, ki obsega vse ozemlje od Blejskega jezera preko Golice do Bele peči, Predela, Krna do Bohinja z vsemi naselbinami, s planinskimi, pastirskimi in lovskimi kočami, z ostro začrtanimi gorami, z vsem vodovjem ter z označbo vseh potov in prelazov. Zemljevid je izvršen v treh barvah; pota, katerim je zabeležena tudi daljava v urah, so rdeča, vodovje modro in ostalo črno. Njegova velikost je enaka eni zoni vojaških kart, natisnjen je na močnem papirju, tako da ga ni treba na platno napeti. Po svoji prikladni obliki postane gotovo dobrodošel spremljevalec slovenskih turistov, kakor je „Seznamek markiranih potov“, ki ga je izdalo marljivo S. P. D. pred tremi leti, in letošnji Kocbekov „Koledar Slov. plan. društva“.

Molè Rudolf, Dr. Jakob Zupan kot pesnik. III. izvestje mestnega dekliskega liceja v Ljubljani 1910, str. 5—16.

Moletova razprava nas seznanja v velikih obrisih z vsebino Zupanovih pesmi in označuje splošno njih vrednost, kakor nam je že večidel znano iz sodobnih javnih ocen Čelakovskega in Čopa ter iz Wiesthalerjeve monografije. Spet čitamo znano

dejstvo, da je bil Zupan sicer velik učenjak svoje dobe, nikakor pa ne tudi — pesnik. Ako pa ne presojamo Zupanovih verzov samo z umetniškega stališča, smemo pritrditi mnenju, da imajo njegove pesnitve trajno vrednost zato, „ker so nastale iz velike domovinske ljubezni in iz namena, pokazati tujcem slavno preteklost kranjske dežele“.

G. dr. Molè je mnenja, da je Zupan začel pesnikovati pod vplivom Vodnika in barona Zoisa, „da je mogoče pokazal tema svoje izdelke, na kar sta mu odsvetovala nadaljnje pesnikovanje, spoznavši njegovo nezmožnost za pesnikovanje“ (str. 5). Za tako domnevanje manjka dokazov. Istotako ne morem verjeti Moletovi trditvi, da se imamo zahvaliti velikemu vplivu romantike, „ki je dajala prednost poeziji pred prozo“, da se je Zupan sploh začel pečati s poezijo. „Vsak pravi domoljub je čutil potrebo, izliti svoja domorodna čuvstva v verze“ pač za časa Bleiweisovih „Novic“, ne pa v dobi „Kranjske Čbelice“. Zdi se mi, da elastični pojem romantike igra v naši slovstveni zgodovini preveliko vlogo. Oddelek o Zupanovem pesniškem jeziku je prepovršen in bi zaslužil posebno razpravo. Pisatelj pravi, da je Zupanov jezik „krepak in čist“. O zadnji lastnosti bi nekoliko dvomil, saj trdi dr. Molè v istem stavku sam, da mnoge tujke, „največ pa skovanke ne morejo zadovoljiti čitatelja“. Jezika s takimi marogami pač ne moremo imenovati čistega. Zveza med Zupanovo pesmijo „Kranjec dolžen hrovatenja“ in med Prešernovim odgovorom v sonetu „Ne bod' mo šalobarde!“ je označena tako površno in čudno, da sem dobil vtisk, kakor da je g. Moletu sploh neznana. — O metriki v Zupanovih pesmih pravi pisatelj, da ne bo „govoril dosti“, vendar je ta molčečnost neumestna. Dalo bi se povedati še marsikaj več, kakor le ponoviti, kar nam je bilo že znano. Na koncu razprave čitamo neugodne sodbe nekaterih Zupanovih sodobnikov o njegovih pesnitvah.

G. dr. Molè je obljubil, da bo sledila tej razpravi študija „Jakob Zupan kot pisatelj“ in kot priloga popoln seznam Zupanovih del. Za oboje mu bomo v resnici hvaležni. Kar se tiče bibliografskega pregleda, pa naj ne pozabi dodati po možnosti vseh člankov, ki pišejo o Zupanu. Tako delo je potrebno in bo zaslužno za onega, ki bo pisal monografijo o Zupanu. Za vzor mu lahko služi bibliografija o Vrazu, ki jo je priobčil letos v Vrazovi številki „Časopisa za zgodovino in narodopisje“ dr. Kidrič. Š—r.

Merhar, Prof. dr. I.: Valvasor als Ethnograph. Eine Charakteristik. Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums in Triest. 1910. V. 8. 26 str.

Valvasorjeva „Slava vojvodine Kranjske“ ostane še v bodoče bogata zakladnica za domačega zgodovinarja in krajepisca, predvsem pa bo črpal iz nje narodopisec o šegah in navadah kranjskega ljudstva v 17. stoletju. V novejšem času pa pridobiva tudi pisatelj ogromnega dela novo privlačnost. Dobili smo letos Radicsevo monografijo — ali bolje, dobili smo zbirko člankov različne znanstvene vrednosti o Valvasorju zbrane v lično opremljeni knjigi, v kateri je ostala še marsikaka vrzel. Eno izmed teh nerešenih vprašanj Radicseve knjige je spretno pojasnil profesor dr. Merhar v programski razpravi o Valvasorju kot etnografu.

Valvasor visoko nadkriljuje sovrstnike po obsežnem znanju in ogromnem delu; vendar je tudi on pravi otrok svojega časa. Šole pri jezuitih so mu v mladih letih vcepile strogo katoliško versko naziranje; kakor večina kranjskih plemičev odlikoval se je tudi on v bojih proti Turkom; toda vroča želja, da proslavi malo znano domovino pred svetom, mu je zamenjala meč s peresom. Na daljnih potovanjih si je širil duševno obzorje in se naučil spoštovati tuja verska prepričanja. Njegovo

stoletje je bilo še močno vdano vražam in ni še minil čas, ko so čaravnice na plamenečih grmadah pričale o najgrši zablodi človeškega duha. Valvasor s ponosom pripoveduje, da je njegova domovina že skoraj očiščena teh hudičevih svečenic (l. 1701. so sezgali zadnjo čarovnico na Kranjskem), ter govori o njih in delovanju zlih duhov na mnogih mestih z nekim posebnim veseljem. Isti duh časa se zrcali pri Valvasorjevem sovrstniku, pri o. Ivanu Svetokriškem, ki je uporabljal v svojih proovedih obširno demonologijo. Valvasor veruje v čudežni oreh pri Lokvah, ki je v eni noči ozelenel, razcvetel in rodil sad; iz dijaških let se spominja, da je „videl“ povodnega moža, ki je hotel nekega meščana odnesti v svoje domovanje na dnu Ljubljane. Valvasorjevo delo je bil glavni vir Abrahamu a S. Clara, ko je poveljčeval pri cerkveni slavnosti kranjskih patronov l. 1705. na Dunaju živečim Kranjcem krasoto in čudeže njih dežele.

Pričujoča razprava nam podrobno pojasnjuje postanek „Slave vojvodine Kranjske“, zapreke in težave pri nabiranju gradiva, razmerje Valvasorja do prostega ljudstva, njegovih običajev in jezika. Kar je zapisal, o tem se je večinoma sam prepričal. Za narodopisca je predvsem važna šesta knjiga, kjer govori po nekem gotovem načrtu najprej o jeziku, nato nam opiše vasi in hiše, temu sledi opis noš, običajev pri poroki, krstu in pri pogrebu; seznanj nas z drugimi navadami in razvadami kmetškega življenja, pomudimo se pri gorenjskih predicah ter dolenskih tericah in krčmah. Ves ta etnografski material pa je nad vse požrtvovalni baron opremil z dragocenimi bakrorezi, da pokaže svetu v besedi in sliki posebnosti in znamenitosti svoje rodne dežele; le narodna pesem ni mogla vzbuditi njegovega zanimanja.

Merharjeva karakteristika je v marsičem poučna ter zasluži, da jo g. pisatelj obdela tudi v slovenščini in jo na tak način reši žalostne usode skoraj vseh nemških literarnih razprav, ki so jih napisali slovenski profesorji, — pozabljenosti.

Dr. J. S.

Slovansky Přehled. Z julijsko številko se je zaključil že 12. letnik te vseslovanske revije. Kakor v prejšnjih letih je prinašal „Slovansky Přehled“ tudi letos članke o važnejših pojavih na kulturnem in literarnem polju vseh slovanskih narodov. Fr. Kvapil, znani polonofil, je priobčil par prevodov iz *Slowackega* ter prvokrat predstavil češkemu občinstvu največjega med mlajšimi poljskimi poeti: Leopolda Staffa; Tad. Stan. Grabowski je napisal študijo o modernem poljskem pisatelju Žeromskem. Prevedena je nadalje „Simfonija brez nadejnosti“ Bolgara Penča Havejkova, prijatelj slovenske poezije Jaromír Borecký pa je preložil na češčino zbirko pesmi iz Župančičevih „Samogovorov“ ter iz Aškerčevega petega zbornika „Pesnitev“ z informativnim uvodom. Izšli so nadalje pregledi slovanskih slovstev leta 1909., med njimi najboljši o poljskem slovstvu izpod peresa W. Feldmana. Dr. Kidrič je ocenil lansko slovensko literaturo ter je poskusil v svojem članku klasificirati pisatelje po listih in strujah, katerim pripadajo Njegov pregled daleko nadkriljuje članke o slovenskem slovstvu v prejšnjih letnikih „Slov. Přehleda“. Morda ni vse tako prav, kakor misli dr. Kidrič, vendar pa imamo v njegovem članku dober poskus, pojasniti nepristransko sedanje zmedene slovanske literarne razmere.

Vojeslav Molè.

Enquête internationale sur le Vers libre et Manifeste du Futurisme par F. T. Marinetti. Éditions de „Poesia“, Milan, Rue Senato, N. 2. 1909.

Gotovo je še vsakomur v spominu „manifest“, s katerim so proglasili italijanski „futuristi“, da so odstavljena vsa pravila, dosedaj veljavna v umetniškem ustvarjanju. Čas in prostor sta včeraj umrla, živimo le še v absolutnem ... Ope-

vati hočemo energijo, pogum, predrznost, upor ... Avtomobil je lepši kakor samotraška Nike. Vojna je edina svetovna higijena, militarizem, patriotizem, anarhizem je naš ideal ... Muzeje in biblioteke hočemo razrušiti v prah, pobijati hočemo moralizem, feminizem, vsakršen oportunitizem in utilitarizem ... Opevati hočemo delo, revolucijo, arsenale, tovarne, elektriko, lokomotive, aeroplane ...

S takšnimi gesli se je predstavila svetu skupina mladih pesnikov z nadarjenim poetom F. T. Marinettijem na čelu, ki je zbudil občno pozornost s svojo genialno satiro „Le Roi Bombance“. (Letos jo je izdal tudi v italijanščini pod naslovom „Re Baldoria“.) Ustanovili so si mednarodno revijo „Poesia“, kjer so priobčili že mnogo še ne objavljenih pesmi prvih evropskih pesnikov. Njih bombastni manifest spominja predgovora, ki ga je napisal Victor Hugo svojemu „Cromwellu“, še bolj pa one knjižnice, ki jo je napisal Peladan pred dvema desetletjema ob priliki prve razstave „mističnih“ slikarjev. Mnogo je v tem manifestu in sploh celem futuristnem gibanju frazerskega, praznega, reklamnega in naravnost otročje naivnega, toda jedro ni brez podlage in gotovo pripomore to gibanje, da se otrese italijanska poezija akademičnega pedantizma in muzejske okamenelosti, ki ji je grozila v zadnjem času. Futuristi niso prvi, ki se hočejo osvoboditi vpliva preteklosti, njih najglasnejši predhodnik je bil Nietzsche. In gotovo je upravičena zahteva, da naj ne zre naše življenje samo nazaj, ker je sicer nemogoč vsak napredek. Vendar pa so šli futuristi predaleč. Toda vsaka nova struja v razvoju človeštva se pojavlja ravno s tem, da zahaja v ekstreme. Ko se mošt izžumi, bo vino morda iskreče ...

Med vprašanji, ki so se ga morali dotakniti futuristi, je bilo tudi vprašanje svobodnega verza, ki je pred leti tako razburjalo francosko književno publiko in je bilo odtod zaneseno v Italijo. Že D' Annunzio je napisal svoje „Laudi“ v polsvobodnih verzih, mladi pesniki pa so se tudi čutili preveč vezane od stalnih oblik, čeravno jih ima italijanska poetika brez števila. „Poesia“ je razpisala anketo o „svobodnem verzu“ in Marinetti je zbral odgovore in jih izdal v posebni knjigi. Svoje odgovore so poslali mnogi znameniti sedanji italijanski, francoski, belgijski, angleški in nemški pesniki.

Bilanca teh odgovorov pa je takšna, da se lahko reče, da vprašanje svobodnega verza ni več aktualno in da je vnema za svobodni verz že precej dogorela. Njegovi glavni glasniki so bili francoski simbolisti, izmed njih pa so se mnogi, kakor na pr. Henri de Régnier, že zdavnaj povrnili k stalnim oblikam. Za francosko poetiko je bilo to gibanje seveda vendarle velikega pomena, ker je strlo tesne meje monotonega aleksandrinca ter priborilo pesniškemu izražanju večjo svobodo. Toda tu je kakor povsod: velik mojster se gotovo lahko srečno in lepo izpove v svobodnem verzu, srednjemu in malemu poetu je pa svobodni verz le plašč, pod katerim krije svojo prozaično vsakdanjost.

Giovanni Pascoli meni, da je bil Francozom svobodni verz morda potreben, za Italijane pa da bi bila največja svoboda, ki si jo sme dovoliti pesnik, nerimani enajsterec. Pesniki, zbrani okoli „Poesie“, so seveda privrženci in zagovorniki svobodnega verza, skoraj vsi drugi pa, celo oni, ki sami pišejo svoje pesmi v tem verzu, so prepričani, da je treba prepustiti vsakemu pesniku, da najde sam primeren izraz in obliko svojim mislim in čuvstvom. Nemško slovstvo je že zdavnaj rešilo ta problem; Goethe je bil velik mojster forme, in je vendar napisal svoje himne in ode v svobodni obliki. Pri nas je pokazal Župančič s svojo „Dumo“, kaj lahko ustvari v prostem verzu.

Vsaka oblika in vse je upravičeno, samo da prihaja iz globine srca in je lepo izraženo: svetopisemski psalmi in Whitmanovi spevi, Herédijevi soneti in Van Lerbergheova „Chanson d' Éve“, Swinburneovi spevi in Kasprowiczewe himne. Poezije so Pindarjeve ode in pesmi Jacopona da Todi, molitve sv. Terezije in Carduccijeve antične strofe. Saj tudi „Božanski komediji“ in „Luzijadam“ — meni v svojem odgovoru na anketo portugalski pesnik Carlos Magalhaes de Azeredo — ne more nihče očitati, da niso prišle poetu iz srca, četudi je njih oblika umetna.

In tako bode pač vedno tudi še nadalje. Pravi pesnik najde za izražanje svojih misli in čuvstev vedno pravo obliko, pa bodisi, da je to stalna forma ali pa svoboden verz. Saj je v mejah lepote vse dovoljeno. In kar je res lepo, ostane večno. Posebnosti, kakršne so verzi Nemca Arna Holza, se pa kmalu preživijo . . .

Vojeslav Molè.

Prešernov „Krst pri Savici“ v novem ruskem prevodu. Lavr. Leskovec je objavil v 3. in 4. številki letošnjega „Slavj. Mira“, ki izhaja v Peterburgu, nov ruski prevod „Krst pri Savici“. O Korševem doslovnem prevodu se je kritika svoj čas opravičeno jako pohvalno izrazila. Leskovec ni prevajal „Krst“ doslovno, večkrat je zavil po svoje, dasi je skušal slediti Prešernu tercino za tercino, oktavo za oktavo (le 29. oktavo je izpustil). Njegov prevod ali prepev — tako ga tudi avtor na enem mestu imenuje — je jako slab, tendenciozen in poln pogrškov. Po njem bi bil Prešeren največji panslavist. V Prešernovem „Krstu“ je v ospredju verski moment, opisuje se zadnji boj paganskih Slovencev proti Slovincem kristjanom, torej predvsem bratomorni verski boj, ki se konča z zmago krščanskih Slovencev. Leskovec pa je dal vsebini političen značaj: Nemci, poveljuje jim „nè-meckij knjaz“(!) Valjhun, pridejo nad Slavjane, da iztrebijo to nesrečno pleme z zemlje. „Smert Slavjanam!“ se glasi bojni krik Valjhunovih čet. Upira se jim brezuspešno zadnji „slavjanski“ knez Črtomir, ki ga zove narod v legendi predhodnika(!) Cirila in Metoda. Ves prevod je preprežen s „Slavjani“, s „slavjanskim“ svetom, Olimpom, bogovi, rajem i. t. d., tako da ta „slavjanska“ potvorba Prešernovega „Krst“ naravnost profanira ime pesnika, ki je bil vse prej kakor vseslovjanski politik. Izmed mnogih pogrškov omenjam le, da je prekrstil Leskovec v svojem „Krstu“ Avrelija v Orla, Droha v Draga in Črtomira v Orloviča, Ajdovski Gradec stoji po njem na skali „nad ozera pučinoj“, izpreobrnjeni druid „s juga k nam javilsja“ . . . Znano je, da nas Rusi v novejšim času ne nazivljejo več po češkem vzgledu Slovince, ne govore o Sloviniji in slovinskem jeziku, marveč rabijo oblike Slovenec, Slovenija, slovenski.

Dr. J. Mencej.

Valentin Mandelc. Letošnji „Jahresbericht“ Kranjske gimnazije prinaša kratko razpravo, v kateri profesor Makso Pirnat v petih oddelkih probučuje jako zanimive podrobnosti „Iz mladih let pesnika Simona Jenka in skladatelja Davorina Jenka“. Peti oddelek navaja Valentina Mandelca kot sošolca in „najljubšega prijatelja“ Simona Jenka; potem razpravlja o Mandelčevih zaslugah za slovensko slovstvo sploh, posebno pa za slovensko dramatiko, kajti „prevedel je lepo število tujih, zlasti francoskih iger v slovenski jezik“.

Pri tej priliki sem se spomnil dveh slovenskih prevodov iz nemščine, ki sta brezdvomno za tistih „mladih“ let zagledala beli dan. Nemški izvirnik prvega teh prevodov je zložil H. Heine, za katerega so bili Mandelc pa tudi odlični njegovi sošolci že v Ljubljani kaj vneti: vsi so ga brali, vsi ga slavili. Heine jim je bil nad vse. Ta pesmica slove:

Ein Fichtenbaum steht einsam
Im Norden auf kahler Höh'.
Ihn schläfert; mit weißer Decke
Umhüllen ihn Eis und Schnee.

Er träumt von einer Palme,
Die fern im Morgenland,
Einsam und schweigend trauert
Auf brennender Felsenwand.

Bor v severu samoten
Stoji na golem bregu.
Zaspan je, z odejo belo
Pokriva ga led i sneg.

Od palme se mu sanja,
Ki v kraju jutranjem
Stoji in molče žaluje
Na robu razpaljenem.

Mandelc.

V drugem prevodu so poslovenjeni Schillerjevi verzi:

„Ihr stürzt nieder, Millionen.
Ahnest du den Schöpfer, Welt?
Such' ihn über'm Sternenzelt,
Über Sternen muß er wohnen!“

Schiller.

Ti stihji stoje kot geslo na čelu oddelka „Astromie“ v dr. Schoedlerjevi knjigi „Das Buch der Natur“. Ta obsega šest večjih oddelkov, med temi tudi živalstvo (Zoologie), in po tem se je ravnal učitelj Fr. Heinz, ki nas je tedaj v naravopisju poučeval. Slovenski prevod je napisan v navedeni knjigi tik nemških stihov in se glasi tako-le:

„Vi popadate, milijoni,
Svet, ga čutiš Ti Bogá?
Iš' nad zvezdnim nebom gá,
Nad zvezdami dom mu sloni!“

Podpisal se prelagatelj ni; vendar se sme domnevati, da je te stihe Mandelc preložil ter jih v naglici napisal kar v knjigo, ki jo je za šolo rabil.

Neznatni sta in skromni ti dve drobtinici; vendar naj gresta med svet, da tudi oni ohranita blagi spomin na mlada leta naših pisateljev.

M. Blažič.

Nemci in nemštvo v „vzhodnih evropskih“ literaturah. Otto Hauser na Dunaju je v nemški reviji „Das literarische Echo“ (XII, 1618—1620) napisal o knjigi „Die osteuropäischen Literaturen und die slawischen Sprachen“ (Kultur der Gegenwart, I. Teil, IX. Abteilung) tako zanimivo in v neki meri celo simptomatično oceno, da se moramo tudi mi nekoliko pomuditi ob njej. Seveda nas pred vsem zanima kritika onih poglavij, ki so jih napisali Slovani (Jagić, Brückner, Máchal, Murko, Veselovskij).

Jagiću, ki je pisal o slovanskih jeziki, daje Hauser polno mero hvale, zato pa je do kosti obral vse one, ki so pisali o slovanskih literaturah od Veselovskega pa do Murka. Veselovskemu očita, da je premalo poudaril vpliv Germanov na postanek ruskega slovstva. Brückner („der Deutschpole“) ni omenil protestanta Reja in (kakor pisca češke in slovenske literature) zamolčal vpliv nemške reformacije na razvoj duševnega življenja. Tudi mu ni prav, da Brückner ne omenja

Lelewela (ki je „eigentlich von Löllhövel und aus deutschem Geschlecht“) in da je preveč naroden Poljak. Splošno se na tej knjigi neprijetno opaža, da se zamočuje pri slovanskih literaturah udeležba in sodelovanje Nemcev, od katerih Slovani niso dobili samo svojih vzorov, ampak tudi „eine große Reihe führender Persönlichkeiten“. Nemci baje vedno priznavajo tujstvo Chamissa in Steffensa, v tej knjigi pa so pesniki in pesnice navadno navedeni „nur unter ihren slawischen Pseudonymen“. Višek Hauserjeve kritike pa je vsekakor v sledečem stavku: „Ebensowenig erwähnt Murko, der die südslawischen Literaturen behandelt, daß die dalmatinische Literatur, die erste moderne Kunstliteratur in einer slawischen Sprache, das Werk von Germanen ist“. Ta stavek je značilen za Hauserja, značilen pa tudi za Murka; Hauser je pokazal v njem vso svojo znanstveno goloto, Murku pa se bodo tudi Nemci začeli kmalu čuditi, da še ni dokazal nemškega vpliva na — znaj zlobec, kaj! Saj mu že danes očitajo, da ni dokazal nemškega vpliva na staro dubrovniško literaturo, na Hektorovića, Držića, Marulića in legijo drugih, vse samih zastopnikov južne slovanske literature, s v e t o v n e literature v času, ko se Nemcem o lepi literaturi še niti sanjalo ni. Kakor bi kdo krokarju očital, da ni tudi na jeziku črn!

Hauser je sploh čuden v svoji znanstvenosti. Meša „Germane“ in „Nemce“ in „lojalno“ priznava, da prepuščajo Nemci drugim svoje literate, kakor je „Francoz“ Chamisso in neki obskuren „Holsteinec“ (sic!) Steffens. V članku, pisanem proti Slovanom, pa ne pripozna, da so „Nemci“ kakor Leibniz, Lessing in Nietzsche slovanskega rodu, da je zadnji med njimi to tudi izrečno poudarjal. Hauserjeva pravičnost je dosledna samo tam, kjer gre za večjo nemško slavo. Tam, če treba, žrtvuje kakega Steffensa ali celo Chamissa. Takih nedoslednosti in neznanstvenih trditvev v Hauserjevem članku kar mrgoli. Omeniti pa hočemo še eno zanimivost.

Na koncu članka pravi pisec, odkod je dejstvo, da se v slovanskih literaturah nemški vpliv tako prezira in zamočuje. Vzrok za to tiči v pogrešeni metodi doseđanjega literarnozgodovinskega raziskovanja. Vendar pa nam ni treba obupati. Hauser končuje s stavkom: „Ich habe . . . in meiner eigenen „Weltgeschichte der Literatur“ (Leipzig 1910, Bibliogr. Inst.) in allen Fällen, wo ich sichere Daten hatte, ursprünglichen Namen und Herkunft angegeben und dadurch, wie ich hoffe, das Bild der geistigen Entwicklung nicht selten wesentlich klarer gestaltet.“ Hauser govori dovolj jasno. Česar ni zmogla legija ljudi, kakor Veselovskij in drugi, to je opravil on. Zato kupujte njegovo knjigo; naslov ji je navedel točno, celo založnika ni pozabil, le o ceni molči — knjiga je menda precej draga. Vsekakor si jo bomo o priliki ogledali; poskusi, ki jih je podal pisatelj v tej oceni, obetajo, da bo knjiga zelo zanimiva in dovolj poučna.

Prozorna tendenca Hauserjeve ocene in njena vsiljiva reklama pa nas spominjata besed, s katerimi je pred par leti dr. Kramář označil v odprtem pismu drju. Ad. Wagnerju Nemce in njih „Kulturträgerei“. Nemcem pri vsej njihovi tolikokrat poudarjeni kulturnosti ni za to, da bi kulturo širili, njih prva skrb je le, kje jim njihova „kultura“ nosi višje procente.

Ciprijan Korošak.

